

maart 2013

De Marke

oudheidkundig mededelingenblad

De Marke

is het orgaan van de Oudheidkundige Vereniging 'De Marke',
met als werkgebied de plaatsen Beekbergen, Brummen, Eerbeek,
Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen & Ugchelen.

Eindredactie: Willem Reusink
Noteboomstraat 15
7101 MG Winterswijk
☎ 05 43 - 51 46 92 / ☎ 06 23 41 90 97
E✉: willem.reusink@planet.nl

Bestuurssamenstelling OHV 'De Marke':

Voorzitter: H.W. van Harreveld
Tuinstraat 59 6971 BH Brummen ☎ 05 75 - 56 60 48
Secretaris: G.J. Regelink
De Pothof 97 6971 HE Brummen ☎ 05 75 - 56 02 27
E✉: info@ohv-demarke.nl

Penningmeester: J. Zengerink
Rhienderensestraat 53 6964 BH Hall ☎ 03 13 - 65 19 60
bankrekening: 43.70.63.763 t.n.v. penningmeester De Marke

Bibliothecaris: W.T.M. Klomp
Langschoten 71 7371 EP Loenen ☎ 055 - 505 22 76

Leden: M. van Zadelhoff-Ruumpol
Loenenseweg 150 6961 HL Eerbeek ☎ 03 13 - 65 17 24
A. Jansen-Hagen
Veldkantweg 14A 6961 HJ Eerbeek ☎ 03 13 - 65 21 83

Lidmaatschap: € 14,00 per jaar; aanmelden bij de secretaris.
Excursies: 2 x per jaar organiseert 'De Marke' een excursie.
Lezingen: gemiddeld 5 x per jaar organiseert de vereniging lezingen.
Mededelingenblad: dit blad verschijnt vier maal per jaar (mrt - juni - sept - dec)
Website: www.ohv-demarke.nl

Overname van (gedeeltelijke) teksten en afbeeldingen uit dit blad is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de eindredacteur.

Losse nummers: € 4,00

© 2013 De Marke, Brummen

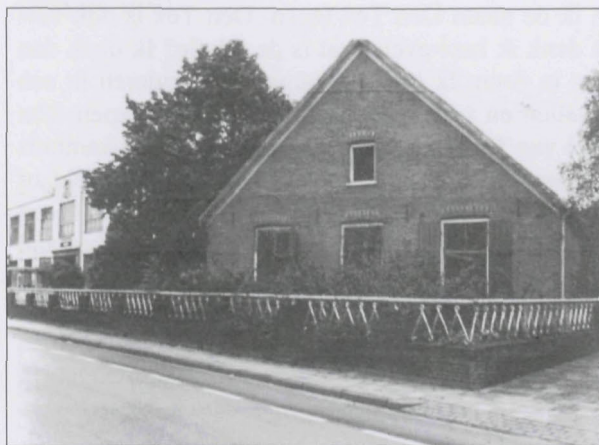
Mededelingenblad 'De Marke'

jaargang 37 no 1

Inhoudsopgave:

pag	1	Inhoudsopgave	
	2	Mededelingen	
	2	Jaap van der Weel	- Boeken voor 'De Marke'
	4	Marianne van Zadelhoff	- Eerbeeks jeugdwerk in de 19e/20e eeuw
	14	Evert de Jonge	- De Brummense opstand (1706)
	29	Willem Reusink	- De Becker's Sons in Brummen (deel 3)

Bijdragen voor de volgende uitgave (juni 2013) graag vòòr zaterdag 1 juni.

*Op het omslag:
de boerderij van de Becker's
Sons omstreeks 1960.*

*In de boerderij waren o.a.
controle-afdelingen en tijde-
lijk de justerafdeling geves-
tigd. De boerderij werd rond
1970 afgebroken.*

*(Foto uit collectie Martie
Bouwmeester).*

Redactionele mededelingen

Genealogische dag in Gorssel

Zaterdag 25 mei 2013 organiseert de Werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging "De Elf Marken" te Gorssel haar negentiende Genealogische dag in De Brink (naast NH kerk), Hoofdstraat 27, 7213 CV te Gorssel.

Deze dag begint 's morgens om 10:00 uur en duurt tot ongeveer 16:00 uur.

Evenals vorig jaar zal er weer één familie centraal staan op deze dag. Dit jaar zal dit de familie van der Meij zijn.

Meer informatie over de genealogische dag is te vinden op www.deelfmarken.nl.

Agenda 'De Marke

Woensdag 24 april 2013. Na de ledenvergadering in het Jeugdhuis in Loenen, Beekbergerweg 12, houdt de heer Peter Buurman uit Steenderen een lezing met de titel: "De IJssel, een jonge rivier in een oud dal".

Zaterdag 8 juni 2013 is de middagexcursie. Als vervolg op de lezing van de heren Rouwhorst en Graaskamp over het boerenleven van vroeger, bezoeken we boerderijmuseum De Lebbenbrugge in Borculo (www.lebbenbrugge.nl).

Boeken

Toen ik in de jaren tachtig als architect zonder werk kwam te zitten, heb ik mij een hobby aangemeten die mij nu nog zo nu en dan teveel wordt. Er is bij bestudering van het verleden geen eind aan. Je moet er wel belangstelling voor hebben. Als ik door Eerbeek loop, kom ik de naam Den Tex tegen. Den Tex is ook verbonden aan Beekbergen en dan denk ik heel even: wat is de relatie? Ik denk dan ook "ophouden": Je hebt genoeg te doen. Ik kijk nu, samen met anderen in een werkgroep, naar oude wegen, wallen en vreemde zaken op Google-kaarten. Dat doen we nu in Deelen, onderdeel van Natuurmonumenten. Het Plankenwambuis van die vereniging hebben we afgerond met een 'boek': 'Het Reemsterveld of Planken Wambuis'. Het vertelt wat over het ontstaan van het landschap. Bijeen gesprokkeld door de leden van een werkgroep die tot het vrijwilligersbestand hoort van Natuurmonumenten. Het is het resultaat van veel lopen en lezen, schrijven en praten.

Hievoor schreef ik "Je hebt genoeg te doen". Dat klopt, want ik ben bezig een en ander op te ruimen. De 3000 dia's van veel kunst in kerken en opgravingen in Italië, Griekenland en Spanje. Mijn verzameling boeken moet er ook aan geloven.

Een aantal daarvan had ik bestemd voor het door mij geschreven codicil ten gunste van De Marke. Ik wil hen nu wel kwijt; als ik hen nodig heb, kan ik ze altijd lenen.

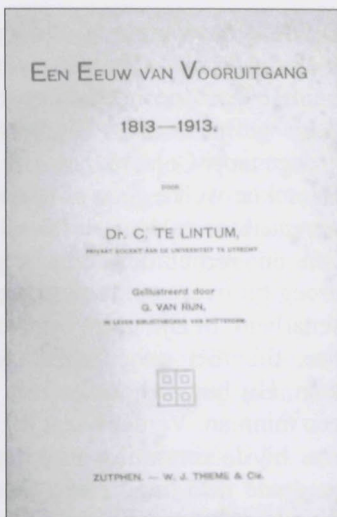
Vragen zoals: hoe leefden wij, hoe was de boerenstand georganiseerd? Leefden zij zo maar voor de vuist weg of waren zij toch anders dan we nu denken? Als je iets doet of onderzoekt in de negentiende eeuw dan hoor je vaak dat staat in het boek van Slicher. Of beter in 'De Agrarische geschiedenis van West-Europa (500-1850)', Prof. dr. B.H. Slicher van Bath (1960).

In die 19e eeuw waren werknemers nog arbeiders, die het erg slecht hadden. Lees daarvoor het boek van Prof. dr. I.J. Brugmans: 'De arbeidende klasse in Nederland 1813-1870' (1959). Of het boek 'Tot nut en zegen der arbeidende klasse', door Bert Looper en Harry Mes (1988) over 100 jaar David Evekink Stichting te Zutphen. Overigens Evekink bezat ook grond op de Hoge Veluwe.

Juist nu is het interessant te lezen wat men dacht over 'Een Eeuw van Vooruitgang van 1813-1913' door dr. C.te Lintum. Over de Koopman-Koning, Willem I, over Thorbecke en over hun toekomst na 1913. Dat is 100 jaar geleden.

'In de spiegel van het verleden' van dr. L.G.J. Verberne (1957). Dit zijn historische opstellen. Wie weet nog wie Gijsbert Karel van Hogendorp was? En de hoge graanprijzen in 1789 om zomaar wat te noemen. Deze Verberne schreef later 'De geschiedenis van Nederland 1850-1925', hij was nu prof.

Tot slot mijn aanbieding van een viertal boeken over de Hoge Veluwe t.w. 1973, 1975 'Het bewaarde Landschap' van 1985 en uit 2006: 'De Hoge Veluwe van 1935 tot 1950'.

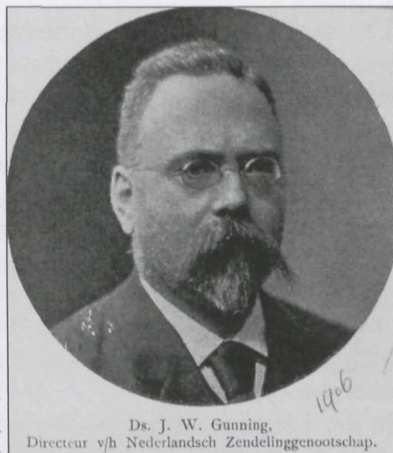

Jaap van der Weel

Eerbeeks jeugdwerk in de 19de en 20ste eeuw

De grondlegger van het Eerbeekse jeugdwerk is ongetwijfeld Dominee J.W. Gunning geweest; die van 1886 t/m 1896 predikant in Eerbeek is geweest. Deze wegens zijn verdiensten voor de zending later tot Eredocctor gepromoveerde predikant was geen briljant redenaar. Eerder een welgestelde landjonker. Zijn verdiensten voor Eerbeek zijn zeer vele geweest. Hij heeft de Diaconessenarbeid in Eerbeek opgericht.

Bij de kerk stond in zijn tijd nog een hele oude kleine pastorie. Ds. Gunning heeft de grote huidige pastorie laten bouwen en ook groten-deels gefinancierd. Hij kocht een paar oude kroegen op Coldenhove, n.l. de Blauw en de Bontekoe welke geen al te goede naam hadden op, maakte van één een lokaal voor Bijbellezingen en verhuurde de andere. Het eigendom droeg hij over aan de pas opgerichte Diaconesenarbeid. In zijn grote pastorie leefde de dominee, die niet onbemiddeld was, als een rijk man. Hij had 3 dienstboden, 1 gouvernante en een tuinman. Verder bezat hij een rijpaard. Ook was hij de eerste inwoner die een nieuw soort moderne fiets had. Deze fiets leende hij ook weer bij nacht en ontij uit aan hen die een dokter of veearts moesten laten komen.

Ds. J. W. Gunning.
Directeur v/h Nederlandsch Zendinggenootschap.

Hij stamde uit een bekend geslacht, dat veel goede mannen heeft voortgebracht. Het geslacht Gunning heeft enkele grote zendingsmannen opgeleverd. En zijn oom was indertijd de heel bekende Minister Pierson, één van Nederlands grootste staatslieden.

Achter de pastorie (zie afbeelding) lag een grote tuin. In deze tuin liet de pastor een kegelbaan aanleggen en in de catechisatiekamer liet hij een eenvoudige rekstok aanbrengen. Met zijn kinderen en familieleden werden hier op de zondagmiddag kegelspelletjes en gymnastiekoefeningen gedaan. Hij had de toe-

stellen niet alleen voor zijn kinderen en familie laten aanbrengen. Hij had er heel andere bedoelingen mee. Niemand kende de dorpelingen beter dan de dominee. Hij wist dat er maar één vermaak was: het werken op het land of in de papiermolen, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Voor de jeugd was er op geen enkele manier enige ontspanning mogelijk dan het café. En dan ook nog niet voor heel lang, want men was wel gedwongen om vroeg naar bed te gaan, omdat men altijd voor dag en dauw moest opstaan.

Voor veel jonge plattelandsjongens was de zondagmiddag een probleem. Men kon niet meer met vader en moeder het land gaan bekijken en om met meisjes uit te gaan was men vooral voor die tijd nog te jong. Voor deze groep 16-19 jarigen had Ds. Gunning de kegelbaan in zijn tuin laten maken. Het waren in het eerst nog maar weinigen die de weg naar de deftige tuin van de pastorie wisten te vinden. Maar allengs werden het er toch meer en soms waren wel een 15-tal jongelingen met de kegels bezig. Toen de zomer voorbij was en kegelen in de openlucht niet goed meer ging, nodigde de dominee de jongens uit in de catechisatiekamer om met hen een partijtje gymoefeningen te gaan doen.

Zo ontstond voor het eerst een vaste kern van jongelieden die geregeld bij de dominee samen kwamen. Een officiële vereniging is het nooit geweest, maar het was wel een hechte vriendenkring.

Ds. Gunning is verder gegaan dan alleen maar kegelen en gymnastiek. Met een groep jongemannen heeft hij uitstapjes gemaakt naar Amsterdam, Den Haag en een 3 daags bezoek aan de Wereldtentoonstelling te Antwerpen in 1894. Vooral deze laatste trip was een gebeurtenis waar de deelnemers 40 à 50 jaar later nog niet over uitgepraat waren. Ook is nog vaak gesproken over het uitstapje naar Den Haag, waar o.a. het Binnenhof werd bezocht en waar Ds. Gunning plaats nam op de zetel van zijn oom, Premier Pierson, en de jongens uitnodigde op de zetels van de Kamerleden plaats te nemen. Nu kunnen jullie, zei hij, altijd naar waarheid vertellen dat je ook zitting hebt gehad in de 2de Kamer.

In Antwerpen was Gerrit Jan van de Berg (de latere postbode) zoek. De dominee heeft zich een hoedje gezocht naar de verlorene. Gelukkig besloot Gerrit Jan, toen hij merkte dat hij het gezelschap kwijt was, te blijven waar hij was. Toen Ds. Gunning terugging om te zoeken bij de bezienswaardigheden waar men al was geweest, vond hij het verloren schaap zittend op de stoep van een der monumenten... Zijn commentaar was: 'Ik denk, ik zal maar blijven zitten waar ik bin, dan vindt ze mien wel een keer. As ik an 't lopen goa vindt ze mien nooit weerumme'.

Een ander bekend feit, waar later nog vaak over gesproken werd, was dat bij het gebruik van de rekstok Jan Boswinkel (de latere bakker) door Ds. Gunning werd vastgegrepen en aan de rekstok werd rondgedraaid. Hij meende dat daarbij zijn rug gebroken was. "O dominee," schreeuwde hij, "ie brèèkt mien, noe is mien rugge gebroaken"! Dat breken is nogal meegevallen, want hij heeft later nog heel wat broodjes gebakken.

Toen Ds. Gunning in 1897 werd benoemd tot zendingsdirecteur te Oegstgeest en dus Eerbeek verliet, werd hij opgevolgd door Ds. Van Hoogstraten, gehuwd met de later heel bekende schrijfster van Christelijke Romans; Mevrouw A. van Hoogstraten - Schoch, dochter van de Leger des Heils-officier kolonel Schoch.

Ds. Van Hoogstraten heeft het werk van Ds. Gunning voortgezet, alleen meer op officiële voet. Op 31 oktober 1897 werd de Christelijke Jongelingen Vereniging 'Waakt en Bidt' opgericht (zie boven).

Ongeveer op dezelfde tijd werd door Hera van Hoogstraten de Christelijke Meisjes Vereniging opgericht. Aan deze vereniging heeft ook de bekende Diacones Zuster Hanna Haks jarenlang haar beste krachten gegeven.

Al gauw werd aan de jongelingenvereniging een knapenvereniging verbonden. De meisjesvereniging hield zich in hoofdzaak bezig met nuttige handwerken en verstelwerk ten behoeve van de diaconessenarbeid. Verder werd er Bijbelbezing gehouden en voorgelezen uit mooie boeken.

De Jongelingenvereniging had wel een bestuur, maar de dominee was als Erevoorzitter toch wel belast met de algehele leiding. De eerste voorzitter was Marten Huisman (later fabrieks-chef bij de Vereenigde Papierfabrieken). Later waren ook bekende voorzitters o.a. Jan Burgers (jarenlang tuin- en bosbaas op het Landgoed 'Velhorst' onder Almen/Laren). Ook Evert Jan Pellenberg is vele jaren voorzitter geweest.

Wat gebeurde er op die C.J.V.? Niet veel. Eerst werd er een half uur Bijbelbespreking gehouden en later de avond gevuld met spelletjes, sjoelen, kwartetten enz. En zo nu en dan werd er eens een voordracht gehouden. Soms werd er in de begintijd een uitstapje gemaakt, maar dat is pas later op gang gekomen, toen de fiets meer algemeen werd. Ook werd in het gebouw 'Eerbeeks Belang' zo nu en dan een 'Jaarfeest' gehouden. Eerst alleen voor eigen leden en ouders. Later ook

voor de donateurs. Er werden dan wat voordrachten en een samenspraak gedaan. Het mochten vooral geen toneelstukken zijn of heten, want dat mocht niet. Ook schminken en verkleeden was er niet bij.

Ondertussen was ook, vooral met medewerking van Zuster Haks, de Zondagschool opgericht, waaraan in de loop der jaren ook veel C.J.V.-ers hebben meege- werkt.

Na het vertrek van Ds. Van Hoogstraten naar Zeist heeft ook zijn opvolger Ds. Jhr. J.L.A. Martens van Sevenhoven het C.J.M.V. voortgezet. Ook Mevrouw Martens van Sevenhoven – van Bergen heeft weer samen met Zuster Hanna lei- ding gegeven aan de meisjesvereniging. Ook de volgende predikant Ds. Th.L.W. van Ravesteijn heeft verder gebouwd aan de jongemannenvereniging.

Van de jaarfeesten werd in die tijd al meer werk gemaakt en men liet ook in het gebouw 'Eerbeeks Belang' (zie foto rechts) zo nu en dan een film draaien. Deze filmvoorstellin- gen werden gegeven door de heer Van Genne uit Rotterdam. Het heette toen nog een 'Vertoning van Levende beel- den'.

Ook werden onder leiding van Ds. Van Ravesteijn enkele reisjes georganiseerd, ook voor de knapenvereniging met de hulp van enkele bestuursleden van de C.J.V. Een reis naar Nijmegen en Berg en Dal, liet minder aangename herinneringen achter. In Berg en Dal moest het gezelschap n.l. op de foto. De fotograaf inde wel het geld, 40 cent per persoon, maar de foto's zijn nooit geleverd. Schrijver dezes heeft deze laatste reis met Ds. Van Ravesteijn ook meegemaakt. Enkele weken later, in 1927, vertrok deze predikant naar Windesheim na 12 jaar in Eerbeek gestaan te hebben. Vooral de Kerstfeestviering van de Zondagschool was in zijn tijd een evenement in de wintertijd. Het Kerstverhaal werd steeds door de dominee zelf verteld en nog velen herinneren zich de bijzonder boeiende verhalen van de predikant.

De C.J.V. leverde elk jaar weer een paar brandwachten, welke gewapend met een emmer water en een spons aan een lange stok, achter de boom zaten om een spoor van brand direct in de kern te kunnen smoren.

Toen in najaar 1922 schrijver dezes de leeftijd van 17 jaar had bereikt mocht hij de knapenvereniging verlaten en promoveerde hij naar de C.J.V. Zijn eerste kennismaking met de grote C.J.V. was in de tuin van de pastorie. Er was n.l. een nieuwe predikant beroepen, ene Dr. P. Blaauw, predikant-directeur van het Diaconessenhuis te Haarlem en vroeger predikant in het naburige Beekbergen. De Kerkvoogdij had n.l. de C.J.V. verzocht de tuin van de pastorie om te spitten. Ds. Van Ravesteijn had die wat onverzorgd achtergelaten en het leek de kerkvoogdij nou net een karweitje voor de jongelingenvereniging daar wat aan te doen. En dat hebben ze ook zo gedaan op die mooie oktobermiddag. Een 15-tal, met schoppen gewapende jongelieden, stortte zich op de tuin en 's avonds was alle onkruid ondergespit, onder leiding van de zoon van de koster, Harm Tabor.

Maandags daarop vond de eerste kennismaking plaats met de nieuwe dominee en mevrouw Blaauw. Zij kwamen bedanken voor het omspitten van de tuin.

In de loop van de tijd nam het ledental van de C.J.V. geregeld toe en de opkomst was prima tijdens de vergaderavonden, waarvan het peil steeds hoger werd.

In de twintiger jaren werden verschillende uitstapjes gemaakt, o.a. naar de Bloemententoonstelling in Heemstede met een bezoek aan de Bavo Kerk te Haarlem. Een betere

gids dan Ds. Blaauw kon men niet hebben, omdat hij jaren in Haarlem had gewoond. Per oude stoomtram werd een bezoek gebracht aan het Duitse Anholt met beroemde tuin in nabootsing van het Vierwoudstedenmeer. Ook werd het Duitse stadje Kleef bezocht. Onvergetelijk waren echter de uitstapjes naar Den Haag en Rotterdam. In Den Haag werd het Binnenhof natuurlijk bezocht. Zowel de eerste als de tweede kamer werden bezichtigd. In de 2de kamer was juist het Kamerlid boer Braat aan het woord tegen de voorgestelde zomertijd. Hij deed vast niet onder voor de latere boer Koekoek. Er waren echter maar enkele Kamerleden aanwezig en men liep maar door elkaar heen. De C.J.V.-ers zaten op de tribune en konden beneden zien hoe de heren het landsbelang dienden. De toenmalige Minister van Onderwijs, Wassink, zat bij een der afgevaardigden in de bank en samen bestudeerden de heren het blad 'De Lach'. "Let daar goed op," fluisterde Ds. Blaauw, "en vergeet nooit hoe moeilijk het behartigen van het landsbelang is." In de 1ste kamer ging het wel wat ordelijker toe. De grijze voorzitter en oud-generaal Van Voorst tot Voorst leidde de vergadering met vaste hand. Aan het woord was één der grote voormannen van de SDAP, de bekende oud-wethouder van Amsterdam, Dr. F.H. Wibaut.

De reis naar Rotterdam was niet minder spectaculair. Een bezoek aan de haven stond vanzelfsprekend ook op het programma. Daar lag juist het vlaggenschip 'De Statendam' voor anker. Een enorm groot schip. Ds. Blaauw, die overal de weg wist, stond al gauw voor het kantoorgebouw van de Rotterdamsche Lloyd, een fraai en groot gebouw. In de hal ging een loket open en een heer begroette ons. Toen hij het gezelschap zag staan, deed hij minder vriendelijk.

"Wat wenst u?"

"We willen graag de 'Statendam' bezichtigen!"

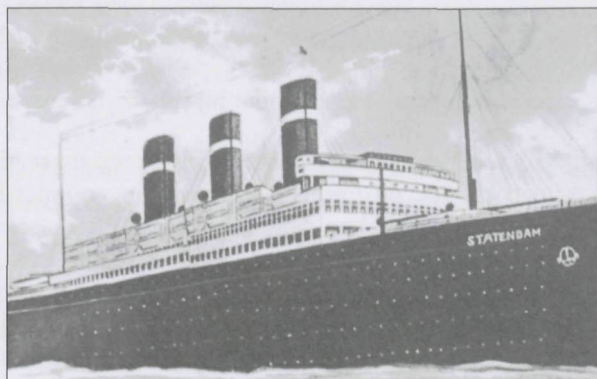
"Dat kan niet, het is vrijdag vandaag."

"Dat weet ik ook," was het antwoord van de dominee, "maar wat betekent dat dan?"

"Dan wordt het schip schoongemaakt."

Zijn hand ging weer naar het loket om het voor onze neus dicht te klappen.

Het stoomschip 'Statendam' (derde schip met dezelfde naam), als cruiseschip gebouwd, voer van 1929 tot 1940 voor de HAL (Holland-Amerika Lijn) tussen Rotterdam en New York

“Wacht even,” zei onze erevoorzitter,” ik zou dan graag mijn vriend de heer Piek aan de telefoon hebben.”

De man keek verbaasd. “Heb ik dat goed gehoord, onze hoofddirecteur...”

“Jazeker, dat hebt u goed gehoord, uw hoofddirecteur de heer Piek is mijn vriend.”

Het hoofd trok terug achter het loket en vroeg raad aan iemand anders. Ook de 2de persoon kwam met een ongelovig gezicht informeren. Toen Ds. Blaauw met een lachend gezicht opnieuw bevestigde dat hij de heer Piek aan de telefoon wenste, moest hij door de deur binnen komen. Ook de secretaris trok hij mee naar binnen. Binnen werd hen verzocht even te wachten, alstublieft.

Toen mochten zij binnenkomen in een ander vertrek, veel groter, waar een veel deftiger heer achter het bureau zat. Ook deze stelde weer dezelfde vraag. Zijn gezicht werd paarsrood. Tenslotte sloeg hij aan het telefoneren, maar liet de bezoekers staan. Toen hij uitgebond was, bleek dat hij door de telefoon opdracht had gekregen een nog veel hogere functionaris te laten komen. Deze kwam met een nors gezicht binnen en luisterde even, waarna hij Ds. Blaauw zonder iets te zeggen de telefoon overhandigde. Toen ontwikkelde zich ongeveer het volgende gesprek van de dominee.

“Hallo Jan, hoe is het man? En met de vrouw? Hebben jullie een goede vakantie gehad in Amerika?” Enz. enz. En tenslotte: “Oh, dat is waar ook. Zeg, Jan, ik ben hier met de Jongemannenvereniging uit Eerbeek en nu willen we graag de ‘Statendam’ bezichtigen, maar ik hoor dat dat niet gaat.”

Toen volgde er een hele tijd niks en ging hij als volgt verder. “Goed hoor, Jan, bedankt! Groeten aan je vrouw. Kom gauw eens weer naar Eerbeek. Het is nu zo mooi op de Veluwe!”

Toen vroeg hij heel droog, of meneer ‘die en die’ even aan de telefoon wilde komen. De heren in de kamer vielen bijna om, want de man die moest komen opdraven, was nog veel en veel hoger. Hij was er vlug, nam geen notitie van de bezoekers en pakte de telefoon aan. Ook zijn gezicht werd tijdens het korte telefoontje helemaal paars. Hij zei alleen maar: “Goed meneer Piek, ik zal er voor zorgen. Jazeker hoor, het zal zonder mankeren worden uitgevoerd.” Toen hij de telefoon had neergelegd maakte hij een diepe buiging voor de dominee, stak hem de hand toe die Dominee niet zag, omdat hij juist zijn neus snoot.

Hij vroeg hij met benepen stem of de heren maar binnen wilden komen. En daar kwamen ze aan, de Eerbeekse boerenjongens met hun petjes op. De hoge heer ging voor en leidde hen naar een grote deftige zaal met fauteuils en vroeg of de heren maar wilden gaan zitten. Toen kwamen een paar deftige obers binnen en informeerden wat de heren wilden drinken. De een bestelde champagnepils, de ander ‘lemmenade’. Het nodige gebak werd er bij gepresenteerd en smakelijk verorberd. De hoge meneer bleef er steeds met zijn blauwrode hoofd bijstaan...

Tijdens de meer dan 2 uur durende rondgang door het prachtige schip werd niets overgeslagen. De luxe hutten, de grote zalen, de machinekamer maar ook de ruimten waar bv een grote hoeveelheid stinkende huiden werden bewaard.

Doodmoe kwamen de Eerbekers aan in een groot restaurant waar uitgebreid werd gegeten, niet in een zijzaaltje waar de obers hen probeerden heen te loodsen, maar aan een tafel midden in de zaal. En dan maar bestellen, de raarste dingen uit de menukaart. De dominee genoot; hij lachte zich slap om de kreten als: "Hé, ober, heb je nog sauze?" Zo ging het in Den Haag, Rotterdam en in Amsterdam. Hij moedigde de jonge kerels aan: "Doe je nu maar te goed, er is genoeg."

Zoals eerder gezegd werden de vergaderingen steeds beter met voordrachten en improvisaties. Ook werden er met de meisjesvereniging wedstrijden gehouden. Er werden voordrachten ingestudeerd en beoordeeld door een jury bestaande uit de heer Bierma, hoofd van de dorpsschool, zuster Hanna Haks en Mej. Cor. Ook werden op deze wedstrijden improvisaties gehouden en beoordeeld. Met veel moeite werden hiervoor 3 deelnemers gevonden n.l. Jan Tabor, die een landbouwprobleem zou bespreken. Johan (Han) de Vos, aanstaand onderwijzer, die een onderwijskwestie zou behandelen en ondergetekende die nog geen onderwerp wist.

Hiervoor ging ik naar de erevoorzitter. "Dominee," vroeg ik, "weet u een onderwerp voor mij: Ik moet tegen 2 specialisten optornen. Tabor heeft gestudeerd aan de Landbouwschool en De Vos is bijna klaar voor onderwijzer, dus die heeft ook een onderwerp, waarin hij thuis is. Welk onderwerp moet ik kiezen?"

"Je hoeft geen onderwerp te kiezen," was zijn antwoord, "laat je fantasie werken, die heb je wel. Denk eens na over je jeugd. Jouw onderwijzer zit in de jury, zuster Haks heb je meegemaakt op de Zondagschool. Praat over de school en de Zondagschool en... smeer ze stroop om de mond, dat is je wel toevertrouwd."

En dat heb ik gedaan. Ik roemde onderwijzer Bierma als de beste meester die er was. En over de onvergetelijke vertellingen van zuster Haks had ik niets dan lof. De juryleden waren allemaal diep geroerd, en het applaus van de erevoorzitter was ongekend lang. Kreeg de eerste prijs; ondanks de zeer goed uitgewerkte onderwerpen van Tabor en De Vos. En warempel ook bij de voordrachten werd ik eerste met de eigen geschreven voordracht in dialect 'Mien eerste fietstocht noa Zutphen'.

Zo werden er verschillende wedstrijden gehouden waaraan velen nog lange tijd aangename herinneringen hielden. Vooral de voordracht van Berend Berkelaar en de zenuwachtige declamatie 'Dreunenbergh' door Aart Holtman werden vaak gedaan en hadden groot succes.

De toneelspelen op het jaarfeest kregen langzamerhand steeds meer bijval. Het eerst 2 sketches uit de oude doos en daarna 'Hoog bezoek'. Later werd samenge-

werkt met de meisjesvereniging. Veel goede stukken werden opgevoerd. Een legendarische speler was Harm Tabor, die vele malen de hoofdrol vervulde. Bij de dames Nel van de Velde en Dina Groenhof. Vooral het drama 'Als je nog een moeder hebt' had veel succes. Eerst werd in 'Eerbeeks Belang' gespeeld en had men drie avonden achter elkaar een volle zaal. Later ging men gebruik maken van de grote zaal van 'Hotel Nijk' (zie foto).

Het C.J.V. was al jaren geen lid meer van het N.J.V., maar in 1923 werd weer toegetreden tot dit verbond. Al de leden kregen geregeld het blad 'de Jongeman' te lezen. Op vergaderingen werd de inhoud besproken. Eerbeek was ingedeeld bij de Ring Zutphen van het verbond, doch er was weinig contact met deze Ring. Dat was dan ook de reden dat enkele jaren later op initiatief van Eerbeek een nieuwe ring werd opgericht, n.l. de Ring Loenen. Aangesloten daarbij waren Loenen, Beekbergen, Klarenbeek, Voorst, Hall, Eerbeek en Laag-Soeren. Brummen wens-te niet toe te treden en bleef bij de Ring Zutphen. Er werd een dagelijks bestuur gevormd als volgt: Voorzitter: Ds. W.C. Mense, Loenen. Vice-voorzitter: G.J. te Hennepe, Eerbeek. Secretaris: A. Honders, Laag-Soeren. Penningmeester: T. Wilbrink, Loenen.

Deze Ring heeft jarenlang uitstekend gefunctioneerd. Er werden in de zomer openluchtbijeenkomsten georganiseerd en in de winter gecombineerde vergaderingen met voordracht- en toneelwedstrijden. Afgevaardigden van de Ring Loenen in de Provinciale commissie Gelderland waren o.a. G.J. te Hennepe, A. Honders, Jac. Hennink en E. Plant. Na het vertrek van Ds. Mense werd de heer H. Jansen, hoofd der Chr. School te Eerbeek, voorzitter.

In de zomermaanden stonden de bijeenkomsten aanvankelijk stil, van mei tot oktober werd niet vergaderd. Daar kwam later verandering in. Toen werd er eenmaal per maand vergaderd. Bij goed weer in de tuin der pastorie en bij slecht weer in de kerkkamers. Het 25- jarig bestaan der C.J.V. werd begin 1923 gevierd met o.a. een kerkdienst waarin voorging de oud-erevoorzitter Ds. Jhr. Martens van Sevenhoven uit Utrecht. Het 30- jarig bestaan werd herdacht met een bijeenkomst in gebouw 'Eerbeeks Belang', waar o.a. optrad de mandolinevereniging uit Beekbergen. Deze avond werd helaas geen succes. Niet vanwege het programma, maar doordat de grote Salamanderkachel in het gebouw het liet afweten en de aanwezigen veel kou hebben geleden. Het was niet de schuld van de kachel maar in dit geval van de erevoorzitter. Het was echt koud vriezend weer en de dominee was

erg bang dat het binnen te koud zou blijven. Daarom ging hij in de loop van de middag even kijken of de kachel wel goed was aangemaakt. Inderdaad was dat nog niet heel lang geleden gebeurd. Bij de kachel stond een grote kit cokes. Deze werd door de eerwaarde in een keer in de grote Salamander gegooit. Maar dat was juist verkeerd. 's Avonds om 10 uur begon het pas lekker warm te worden in de zaal. Het 40 jarig bestaan werd in 1937 heel feestelijk herdacht in de zaal van 'Hotel Nijk', waar Ds. Van Ravensteijn uit Utrecht de rol van feestredenaar vervulde. Als sprekers traden enkele malen de heer H. Gordeau en C. Tabak namens het Bondsbestuur op.

Op oudejaarsavond werd geholpen bij het klokluiden en werden er bij de familie Tabor poffertjes opgegeten. Dan werd ook Nieuwjaar gewonnen van de erevoorzitter en Mevrouw Blaauw gelukgewenst met haar verjaardag op 1 januari.

Men kreeg eens het idee om op de vergaderingen te gaan roken uit stenen pijpen. De tabak en de pijpen werden uit de kas aangeschaft. Lang heeft het echter niet geduurd. De pijpen waren erg breekbaar en de meeste leden konden er ook niet tegen. Het is eens gebeurd dat vier leden naast elkaar op het grasveld stonden te spugen.

De samenwerking tussen de kerkelijke mannenvereniging C.J.V. en de meisjesvereniging werd geactiveerd door de oprichting van de Plattelandsbond van Chr. Verenigingen. De bestuursleden G.J. te Hennepe; voorzitter en Dina Groenhof; secretaris en W.H. Barmantloo organiseerden veel gezellige en leerzame samenkomsten. Het knapenwerk werd door de C.J.V. ook flink aangepakt. Er waren 2 knapenverenigingen voor jongens van 12 t/m 14 jaar en van 15 t/m 17 jaar. De eerste heette 'Jong Eerbeek' en de tweede 'Van Oosterwijck-Bruyn' onder leiding van de heren K. Mulder en G.J. te Hennepe.

Na het vertrek van Ds. Blauw naar Hemmen (Betuwe) heeft Ds. H.C. Touw het werk onder de C.J.V. op dezelfde voet voortgezet. De ring functioneerde goed, en ook de jaarlijkse uitstapjes en jaarfeesten werden gehouden.

Toen kwam de oorlog...

G.J. te Hennepe †

Met dank aan Wies Haverkamp-Te Hennepe, die het handgeschreven schriftje (met dit verhaal uit de nalatenschap van haar vader) beschikbaar stelde.

N.B. Hier en daar is de spelling omwille van de leesbaarheid wat aangepast aan de huidige tijd.

Marianne van Zadelhoff

De heer G.J. te Hennepe †

De Brummense Opstand (1706)

inleiding

In 1675 werd door de net benoemde stadhouder, prins Willem III, het zogenaamde regeringsreglement ingevoerd. Hij verwierf hiermee de bevoegdheid functionarissen en magistraatsleden te benoemen, waarbij de voordrachten van de gezworen gemeenten (kiescolleges) veelal werden genegeerd. Dat had gevolgen voor zijn politieke tegenstanders of beter gezegd zij die voor 1675 geen stadhouder wensten. Dezen verloren hun ambten en functies in de stedelijke, regionale en gewestelijke besturen. Geen wonder dat onmiddellijk na zijn overlijden in 1702 de afgezette regenten hun posities weer opeisten. Ook de gezworen gemeenten en gilden in de steden, die hun verloren invloed terug wilden, lieten hun stem horen. Het gevolg was een roerige tijd in Gelderland die bekend staat als de plooiërijen. Ruwweg ontstonden twee kampen: oud-magistraat- en meentelieden of Oude Plooi - die hun posities wilden behouden - contra nieuwe magistraats- en meentelieden of Nieuwe Plooi.

Op het Veluwe platteland was er geen reden voor de politieke machthebbers i.c. de ambtsjonkers voor 'actief plooiën'. Immers voor en na 1675 lag de macht bij hen [1]. De komst van een stadhouder had daar geen verandering ingebracht, sterker: de adellijke macht was toegenomen. Onder het merendeel van de ambtsjonkers - zeker zij die ook lid waren van de ridderschap - was Oranje dan ook favoriet. Dat het hier en daar toch ook onrustig werd op het platteland had te maken met onvrede over de controle op de belastinginning en -uitgaven. Deze kon worden geuit, omdat de Staten van Veluwe - lees Nieuwe Plooi - de gelegenheid bood via rekestten belastingkwesties onder de aandacht te brengen. Een aantal dorpen zouden dit aangrijpen, terwijl hier en daar, zoals in Voorst, Ermelo en Nijkerk, de sfeer wat dreigend was [2]. Daar zou het bij blijven. Er was echter een uitzondering: Brummen. Daar kwam

het tot een uitbarsting in 1706 die als de Brummense Opstand de geschiedenisboeken in zou gaan. Handelde het zich daarbij om een beweging die het ambtsjonkersgezag omver wilde werpen i.c. een verkapte revolutie?

*Tekening van de kerk van Hall ca 1780.
(Coll. Willem Reusink).*

In het verleden werden de plooiërijen als een predemocratische beweging gezien. Zo zou de Nieuwe Plooi de onvrede op het Veluwe platteland gebruiken in haar strijd tegen de Oude Plooi lees: de ambtsjonkers, zoals verwoord door Wertheim [3]. In die visie past indirect steun aan de Brummense Opstand. Ook Verstegen meende dat de Nieuwe Plooi de opstandigheid gebruikte om de macht van de adel te breken. Tegenwoordig wordt aan de plooiërijen wel democratische tendensen toegekend, maar breken met het bestaande regeringsbestel werd tijdens de plooiërijen niet beoogd [4].

Echter de opstand in Brummen vond wel plaats tijdens de plooiërijen, dus kan niet ontkend worden dat er een relatie was tussen opstand en de politieke gebeurtenissen van dat moment. De voornaamste oorzaak van de opstand was evenwel een lokaal onderzoek naar financieel wanbeheer. Die kwam aan het licht, toen door een overlijdensgolf de heersende ambtsjonkerfamilies Van Essen en Schimmelpenninck tijdelijk geen leden aan het Brummense ambtsjonkercollege leverden en daardoor in 1703 frisse krachten het voor het zeggen hadden. Zij constateerden dat de financiële administratie niet deugde, hetgeen als een lopend vuurtje door het dorp ging met als gevolg onrust die dus samenviel met de plooiërijen. De ambtsjonkers hadden dan ook geen slechter moment uit kunnen kiezen, immers de dorpelingen werden door de politieke situatie uitgedaagd in actie te komen. Voor korte tijd werd zij oproerig, maar toen was het hoogtepunt van de plooiërijen alweer bijna voorbij.

Voor de geschiedschrijving in het noodzakelijk het juiste (Brummense) verhaal te vertellen. Mijn artikel is grotendeels gebaseerd op de lokale en gewestelijke resolutieboeken en start met een korte uiteenzetting over het politiek steekspel in Arnhem, waarna het Brummense drama volgt [5].

het politieke spel in Arnhem

In het laatste decennium van de zeventiende eeuw ontstond hier en daar op het platteland onvrede over de controle. Geërfden wilden inzagerecht en meecontroleren zoals zij dat vroeger ook mochten. Dit werd genegeerd.

Aan de vooravond van het overlijden van Willem III heerste er daarom niet alleen binnen de hogere kringen, maar ook onder middenstanders en plattelandsbewoners onvrede en ergernissen over respectievelijk de kansen van deelname aan het bestuur en de inning en controle op de belastingen. Vooral de accijnzen werden geregeld verpacht [6].

Op 14 november 1702 overleed de koning-stadhouder, zonder directe nakomelingen, waardoor het Huis Oranje uitstierf. Zijn neef uit het huis Nassau, Johan Willem Friso, stadhouder van Friesland en Groningen, werd ondanks zijn inspanningen niet benoemd. Er ontstond een situatie zoals in 1650: het Tweede Stadhouderloze Tijdvak startte. In vooral Oost-Nederlandse steden eiste de Nieuwe Plooi zijn plaats in de magistratuur op. Niet dat dit zonder slag of stoor gebeurde. In Arn-

hem, maar ook Hattem, zag de Nieuwe Plooi kans weer op het regeringspluche te belanden. Als zodanig stuurden zij vertegenwoordigers naar de Kwartier- en Landdagen, zodat dit nu bijeenkomsten van de Nieuwe en de Oude Plooi werden en dat botste.

Aanvankelijk kwamen de afgevaardigden nog zonder geruzie bij elkaar op de Kwartierdag van 30 april 1703. Een van de onderwerpen was de inning van accijnzen; moest dit via verpachting of via de (hoofdelijke) omslag? Men koos voor het laatste. Tevens werd bepaald dat er ordentelijke cedullen moesten komen die na afloop ingeleverd dienden te worden bij het Comptoir van de Ontvanger-generaal van Veluwe. De ingezetenen kregen bovendien recht op inzage. Op 3 mei 1703 werd dat bekrachtigd. Door tegenwerking van de Oude Plooi reageerden de plattelanders met een massabijeenkomst op 13 juni 1703 in Arnhem, waar de Kwartiersvergadering gaande was. Het kwam tot een breuk tussen ridderschap - die op één man na de vergadering verliet - en de vertegenwoordigers van de steden. De reden zou de belastinghervormingen zijn, waarbij inzage en controle een grote rol speelden. Het gevolg was een politieke impasse die meer dan een jaar duurde [7]. Tijdens die periode zou de lokale adel de belastinginning saboteren. Pas in december 1704 zouden de partijen weer in gesprek komen, waarna uiteindelijk op 10 juni 1705 een vredescontract werd gesloten. Het inzagerecht werd gehandhaafd, de grote winst voor de geërfden. Verstegen zag hierin het einde van de willekeur van de adel om belastingoverschotten in de eigen zakken te laten verdwijnen. Deze visie is al eerder bijgesteld; de overschotten werden gebruikt voor lokale doeleinden [8]. Tijd om naar Brummen te gaan.

het voorspel

Het schoutambt Brummen omvatte twee kerspelen: Brummen en Hall. In het laatste dorp woonde de familie Boschhof tot Coldenhave, waarvan de laatste telg tot 1664 als ambtsjonker admitteerde. Het zwaartepunt van het ambt lag dan ook in het kerspel Brummen, waar een handvol adellijke huizen stond. Het betrof die van de families Hous (huis De Rees), Van Essen (huis Helbergen), van der Hell (huis De Wiltbaan), Van Raesfeldt (huis Westenburg), Schimmelpenninck van der Oye (huizen Voorstonden en Engelenburg, ook hun familielid 'tot Hunderen' onder ambt Voorst admitteerde geregeld in Brummen). Deze families vormden de kern van de Brummense ambtsjonkers. Af en toe was er

Kaartfragment. In 1719 getekend door Van den Heuvel. (Collectie auteur).

nog wel eens een ander voor korte tijd betrokken lid van het ambtsjonkercollege van Brummen, zoals Albert van Delen tot Bockhorst en Spankeren, heer van Maurik, die in 1681 admitteerde. Zowel door hun aantal - de Schimmelpennincks overheersten - als door hun positie - Lucas Willem van Essen was landdrost van Veluwe, de belangrijkste functie van het kwartier - lag de dominantie bij twee families, die een goede relatie hadden met de stadhouder [9].

Aan de vooravond van de dood van Willem III zaten de genoemde families nog stevig op het Brummense regeringspluche. Door een 'overlijdensgolf' kwam daar verandering in [10].

Net als elders op de Veluwe beheerde de oudste Brummense ambtsjonker de lokale kas. Hij inde de belastingen en zorgde voor tijdige afdracht aan de ontvanger-generaal van Veluwe, terwijl de opgeldden en andere lokale belastingen werden beheerd om uitgegeven te worden aan diverse zaken, zoals wegen, bruggen, scholen enzovoorts. Ook werden de verteringen van de bijeenkomst van de ambtsjonkers betaald. In de praktijk werd de functie van ontvanger vervuld door een zogenaamd substituut-ontvanger. Dit voorkwam echter niet dat er geregeld kwesties waren over de lokale kas. Ook in Brummen, waar het ontvangerschap meestal bij de familie Schimmelpenninck lag, die diverse substituten aanstelden [11].

De plooiërijen leidden dan wel op 13 juni 1703 tot een breuk tussen Nieuwe en Oude Plooi, het verhinderde niet dat een dag eerder vijf Brummense ambtsjonkers bijeen kwamen in Arnhem. Het waren: Johan Elbert van Middachten, Albert van Delen tot Bockhorst en Spankeren, Casijn van der Hell tot de Wildbaan en Clarenbeek, Wilt Gerrit Jan van Broeckhuijsen tot de Gelderse Toren en Hessel van Lawick tot Heukelom. Het merendeel van hen was nog maar net ambtsjonker van Brummen en was door de overlijdensgolf in een nieuwe situatie beland. Na decennia, waarin het zwaartepunt van de lokale macht bij de families Van Essen en Schimmelpenninck lag, waren de kaarten anders geschud. De politieke erfenis was echter minder prettig. De heren kwamen tot ontdekking dat de financiële situatie allesbehalve florissant was. Dat was te danken was aan hun voorgangers en de huidige substituut-ontvanger, was de conclusie. De jonkers besloten dan ook om in te grijpen.

De maatregelen die men wilde nemen waren drastisch. Door de ambtspapieren te vorderen van de families Schimmelpenninck en Van Essen maakten ze zich allesbehalve geliefd in eigen kringen. Bovendien beschouwde men in die tijd de archieven als particulier bezit. Een ander besluit van de nieuwbakken machthebbers was dat voortaan alle resoluties op schrift moesten komen. Ook werden vergaderafspraken gemaakt. Het grootste probleem voor het nieuw gevormde ambtsjonkercollege was dus de financiële toestand. Ondanks dat de heren een drukke dag hadden in Arnhem, werd op 13 juni besloten de administratie van het ambt vanaf 1635 onder de loep te nemen. De heren stelden vast dat het om de admini-

stratie van de volgende (substituut-)ontvangers handelde:

-Jacob Noordinck, schout en substituut-ontvanger van 1635-1650. Hij was het ambt een bedrag van 6737 gulden schuldig gebleven, waarvan een deel afgelost was. Men vroeg zich af of er nog verhaal mogelijk was. (Hierna werd niets meer ondernomen over deze schuld).

-Bernhard Umbgrove, substituut-ontvanger van 1650-1656, die het ambt 229 gulden schuldig bleef. In 1677 was er nog wel met zijn zoon, Johan Umbgrove, controleur van het Kwartier, contact geweest, maar daar was het bij gebleven. Besloten werd dat ambtsjonker Van Delen met het uitzoeken werd belast.

-Gijsbert Schimmelpenninck van der Oye tot Hunderen, ontvanger van 1658-1675. De rekening zou in 1676 zijn afgesloten, maar dat was maar voor een deel het geval. Dat moest alsnog worden geregeld, waarna het besluit viel om dit te vorderen van zijn erfgenamen via een brief aan de familieadvocaat Tichler in Deventer.

Op de 2^e vergadering van de Brummense ambtsjonkers (2 juli 1703) werd nog een besluit genomen, namelijk de situatie vanaf 1675 te onderzoeken. Het betrof die van de nog in dienst zijnde substituut-ontvanger Jan Swarthoff. Uit een eerste inventarisatie bleek dat het in 1648 bij de invoering van de verponding op de Veluwe het oorspronkelijke bedrag wat opgebracht moest worden door het ambt Brummen met enkele honderden guldens was verminderd. Ook dat dit groten-deels onroerend goed van de ambtsjonkers betrof! Dit wordt afgedaan met de opmerking 'Dat klopt als je het in het geheel toepast....' De jonkers hadden geen zin om tot het (eigen) bot te gaan.

De vergadering werd gesloten na een memorie van gebreken op te stellen en die aan Swarthoff te zenden met de opdracht antwoord te geven. De door de wol ge-verfde ontvanger antwoordde echter met een tegenaanval door bij de adellijken te klagen over de redemptiepenningen. Die, zo luidde zijn betoog, waren over de periode 1 juli 1702 tot 1 juli 1703 niet geïnd via de omslag, maar zoals vanouds verpacht. Hier hadden de jonkers geen antwoord op, sterker: er moest nu dringend om uitstel worden gevraagd bij Gedeputeerde Staten. Ook de 500^e penning was nog niet geïnd. Geen wonder dat men in Arnhem niet al te verheugd op het gebeuren in Brummen reageerde.

Het bedrijf werd echter niet voortgezet, immers de Veluwse ridderschap besloot zich terug te trekken uit de statenvergadering en uit solidariteit sloten alle ambtsjonkercolleges - dus ook het Brummense - zich daarbij aan. De 'Regering ten plattenlande' zette zichzelf buiten spel. Er was echter een addertje onder het gras. Want door op voortvarende wijze te starten en dito te constateren dat het niet pluis zat met de lokale belastinginning, zaaide men onrust in Brummen.

financiële warboel

Anderhalf jaar duurde het vrijwillige vertrek van de ridderschap uit de statenvergadering. Pas nadat zij zich enigszins verzoend hadden met de steden zouden ook de ambtsjonkercolleges weer hun bestuurlijke taken oppakken. In Brummen kwam men in februari 1705 weer bijeen. De eerste daad was de behandeling van een brief van de staten over de klachten van inwoners van Brummen over de inning via de omslag, de rol van de ontvanger en het inzagerecht in de verpondingkohieren. Het antwoord van de jonkers was kort en krachtig: er was geen actueel overzicht, want de diverse pachters hadden nooit hun administratie overlegd. De heren voelden zich wel aangemoedigd het probleem voortvarend aan te pakken en gaven Swarthoff opdracht een eed af te komen leggen over de invordering van de redemptiepenningen. Hij moest verklaren of hij sinds 1685 (!) het juiste cedula voor de inning van de vijf speciën gebruikte en of de hoogte van de aanslag wel was vastgelegd, zoals het hoorde, dus in aanwezigheid van zettters. De bedoeling van de jonkers was duidelijk: door de zwarte Piet bij Swarthoff te leggen, wilden zij buiten spel blijven. Om naar buiten toe de 'goede' bedoelingen duidelijk te maken, werd nog dezelfde dag de eed afgenomen van de nieuw benoemde zettters.

Swarthoff zag de bui al hangen, want door het afleggen van een eed zou dit tegen hem gebruikt kunnen worden. Hij beriep zich dan ook op gewetensbezwaren en vroeg bedenktijd. Hij zal de stemming bij de lokale bevolking beter hebben aanvoeld dan de jonkers, die niet altijd echt in het ambt woonden. De adellijken accepteerden na enig beraad. Toen men op 16 maart weer bijeenkwam, deelde Swarthoff mee nog steeds gewetensbezwaarde te zijn, ook had hij een eigen eed ontworpen. Nu vroegen de jonkers bedenktijd om vervolgens Arnhem te berichten dat Swarthoff's administratie van de vijf speciën niet waterdicht was. Zo zou in het verleden de cedula zijn afgeschreven van het verpondingkohier zonder dat er controle plaats vond door de ambtsjonkers. Zij eindigden hun bericht met de opmerking, dat nu ook zij gewetensbezwaren hadden over de gang van zaken. In feite was dit weer een trap na richting hun voorgangers, het vorige ambtsjonkercollege.

Er moest geld in het laatje komen, maar er was grote weerstand tegen de invordering van de vijf speciën. Het lijdelijke verzet was aanleiding voor de jonkers om de zettters op het matje te roepen. Dezen werden per buurschap in een kamer ontvangen. Sommigen waren volgens de adellijken wat vrijpostig, maar de meesten willig en 'zedig'. Allen maakten zich echter schuldig aan uitvluchten over de slechte inning. Zo was de conclusie van het onderzoek. Dat de zettters bij hun werk voortdurend bedreigd werden door een menigte van mannen, vrouwen en jongens gewapend met stokken, waarbij onbekenden waren die daarna niet meer gezien werden, was geen aanleiding deze mening bij te stellen.

De volgende dag, 17 maart, ging het college door met orde stellen in de financiën. Nu was het de beurt van de kerk. Tot hun verbijstering stelden de jonkers vast dat er grote onduidelijkheid was over het afhoren van de kerkmeesterrekening. Wie was er eigenlijk kerkmeester? Navraag bij de inwoners leerde dat 'een zekere persoon zou zijn aangesteld door de ambtsjonkers'. De man werd prompt aangezegd te verschijnen om getuigenis af te leggen. Het geheel was een warboel, reden om de pastor aan te zeggen om alles wat hij wist over kerkengoederen te boek stellen. Ook de diakenen werden aangesproken over hun rekening. Het in orde brengen van de Brummense financiën was geen sinecure.

Eerlijk is eerlijk: de ambtsjonkers zagen in dat er wat moest gebeuren, dus zetten zij het mes in de eigen vergoedingen. Voortaan zou er minder vacaties en vervoer worden vergoed. Zes gulden per dag, maar indien men zich moest verplaatsen voor het bijwonen van de vergadering tevens zes gulden per dag voor vervoer. Indien men uit een en de zelfde plaats vertrok, moest er samen worden gereisd. De ontvanger kreeg drie gulden per dag, idem drie gulden reiskosten indien van toepassing. Bij het afhoren van de rekening van de ambtslasten stuitte de heren op diverse posten, zoals de vertering van drie dagen bij herbergier Cromhout voor een bedrag van 61 gulden. De waard werd direct aangezegd voortaan voor een gast van het college niet meer dan een gulden, 50 cent voor café en middagmaal te rekenen (uitgaande van vier goede schotels, waaronder bijvoorbeeld vis indien voorradig), wijn mocht apart. Voor een knecht was twaalf stuivers het maximum (ontbijt en middagmaal, kost en bier). Ook een voerman moest volstaan met twaalf stuivers, maar het paardenvoer werd zoals gewoonlijk vergoed.

In de vergadering van juni kon het ambtsjonkercollege achterover leunen, want er was goed nieuws. Swarthoff had de eed afgelegd en een dubbel exemplaar van een nieuw cedula ter controle aangeboden. Deze zou voor de zekerheid naar Arnhem worden gezonden. Tot slot deelde jonker Van der Hell mee dat hij een nieuw resolutieboek aan had gelegd. Ook had hij van de staten het tweedelige Groot Geldersch Placaetboek ont-

*Herberg met boeregezelschap in de 18e eeuw.
(Collectie auteur).*

vangen. Hij stelde voor alles te bewaren in een kistje, samen met de andere papieren van het ambt. Er kwam lijn in de Brummense administratie met het geboorte-uur van een archiefkist.

wrevel

In juni 1705 zorgden eisen vanuit Arnhem voor wrevel in de gelederen van de ambtsjonkers. De staten willen een dubbele boekhouding, zodat er een exemplaar beschikbaar zou zijn in de hoofdstad. Bovendien wilde men inzicht over de rekeningen van de afgelopen jaren. Het college boog zich over de eisen en concludeerde dat het onmogelijk was hieraan te voldoen. Immers de administratie van meer dan een 'derde eeuw' was weg. Ook waren de jonkers niet te spreken over de eis dat bij de uitzetting zowel de richter, de jonkers en stedengezanten aanwezig moeten zijn. Blijkbaar was het de adellijken niet bekend dat dit in alle Veluwe ambten de gewoonte was. Nu was dit nog tot hier aan toe, maar dat bij het opmaken van de breukcedul, waarvan de opbrengst bestemd was voor de lokale kas, de genoemden ook aanwezig moesten zijn, ging hen te ver. Hierbij werd gedacht aan de extra kosten, en dat in deze zware tijden, aldus het ambtsjonkercollege. Het college besloot dat collega Lawick op de Kwartierdag om opheldering moest vragen.

De vergadering werd de volgende dag vervolgd. Men besloot - om Arnhem enigszins tegemoet te komen - de rekening van Swarthoff over de periode 1675-1702 alsnog af te horen. Ook wilde men dat Swarthoff de rekening van de redemptiepenningen - in het bijzonder der vijf speciën - zou overleggen. Mogelijk had Arnhem hier nog gegevens over, zodat er enigszins een controle mogelijk was. Dit was hard nodig, want ook het college had vernomen dat er geruchten in omloop waren over de administratie van Swarthoff. Het broeide in Brummen.

De heren besloten de vaart erin te houden, want ook de 'gerepareerde' maanceddulle der verponding en de rekeningen van de reparatie van de pastorie zouden worden gecheckt, terwijl de zaak tegen Umbgrove alsnog zijn voortgang zou krijgen. De vergadering werd besloten nadat Swarthoff werd aangezegd in juli zijn administratie te overleggen.

In het ambt begon men ongeduldig te worden. Diverse geërfden en huislieden bundelden hun krachten en verzochten op 1 juli 1705 de gedeputeerden van Veluwe Swarthoff te dwingen de ontvangst van de vijf speciën vanaf 1674 te verantwoorden. De rekwestranten werden afgescheept met de boodschap dat de ambtsjonkers al hun best deden de zaak in goede banen te leiden. Dit leidde niet tot wat beoogd werd. De ergernis nam toe.

Op 21 juli 1705 presenteerde Swarthoff inderdaad zijn rekening, maar slechts over de periode 1675-1689. De rest, zo verklaarde hij, was nog niet af. Het ambtsjonkerscollege gaf hem de opdracht dit zo spoedig mogelijk af te ronden. De jonkers voelden de hete adem van Arnhem in hun nek en de onrust in het ambt Brummen. Daarom werd besloten de druk op Swarthoff te verhogen. Collega Van Delen vertrok met spoed naar Arnhem om te informeren over de hoogte van redemptiepenningen die in het verleden door het ambt werden betaald. Dit bleek een goed idee te zijn.

Dezelfde dag nog boog het college zich over de maancedulle. Wat bleek? Allereerst dat Swarthoff in feite terugviel op de maancedulle uit 1657. In dat jaar was er voor bijna 12.000 gulden uitgezet, inclusief het maangeld waarvan 1150 gulden beschikbaar was voor de ambtskas. Volgens Swarthoff hadden zowel Umbgrove en later jonker Schimmelpenninck van der Oye - die geen substituut had - de maancedulle van 1657 altijd gebruikt. Er was geen eenduidige lijn; zo waren de pastoriegoederen soms wel, soms niet belast. Bovendien had Umbgrove alleen in het begin zijn rekening ter afhoring beschikbaar gesteld. Kortom, er was wel een en ander loos met de administratie van voor 1675. Niettemin berekenden de ambtsjonkers dat het ambt nog 894 gulden tegoed had, een aardige som geld.

De grote vraag voor het college was en bleef of Swarthoff wel het juiste kohier gebruikte, immers was er in 1695 al niet eens verordonneerd dat (substituut-) ontvangers een afschrift aan het Comptoir moesten aanbieden? De volgende dag werd volledig besteed om inzicht in de maancedulle te krijgen. De genoemde ontvangers bleken te hebben geschraapt en bijgeschreven. Dit kwam, volgens Swarthoff, door oninbare posten en nieuw aangemaakte landen. De hoogte van de aanslag was eveneens een rommeltje, het werd het ambtsjonkercollege niet duidelijk wat het uitgangspunt was voor de aanslag in de verponding. De ontvanger werd dan ook aangezegd een nieuw cedula te hanteren, waarin duidelijkheid moest heersen.

Op 25 juli was het zover. De vernieuwde maancedul lag klaar en Swarthoff werd ontboden. De ontvanger werd de wacht werd aangezegd. Ook werd hem precies verteld wat er van hem verwacht werd. Het college verlangde ook dat hij de instructies in de cedullen zou noteren en een verklaring zou afleggen en die ondertekende. Swarthoff moest beseffen dat de ambtsjonkers tot heden consideratie met hem hadden gehad en daarmee kon hij het doen. Tot slot werd hem aangezegd dat de controle op de periode voor 1704 voortgezet werd en dat betekende dat hij alsnog kwitanties etcaetera moest overleggen. Het geduld van de jonkers was op.

verdwenen archieven

Swarthoff kwam onder druk te staan, zeker toen 11 augustus 1705 Gedeputeerde

Staten zich met de kwestie gingen bemoeien. De ontvanger kreeg te horen dat de geërfd en huislieden in hun recht stonden in hun wens (lees eis) over het overleggen en afhoren van de rekeningen vanaf 1686. Zes dagen later moest Swarthoff zich weer vervoegeu bij de ambtsjonkers. Hij had zijn huiswerk gedaan en overlegde twee maancedullen; een voor het college en een werkexemplaar. Er was ook een derde exemplaar dat hij bij het Comptoir had ingeleverd, conform de opdracht. Ook had hij zijn best gedaan het cedula van 1695, zoals afgesproken, mee terug te nemen. Echter er was een probleem, want tot zijn schaamte had de klerk van het Comptoir moeten bekennen nu juist dat exemplaar sinds enige maanden te vermissen. Als bewijs overlegde Swarthoff een verklaring van de man. Uitgerekend het protocol waarmee de jonkers hun controle wilden uitoefenen was dus weg, een bitter pil. Die werd nog bitterder, toen de heren bij Swarthoff enig leedvermaak bespeurden.

Na Swarthoff aangezegd te hebben zich aan de regels te houden was het volgende agendapunt: de zaak Umbgrove. Ook hierbij stuitte de jonkers op tegenstrijdigheden. Volgens de weduwe Umbgrove had niet Brummen, maar zij, nog een vordering, groot 497 gulden Na het overlijden van haar man had diens broer waargenomen. Diens weduwe verklaarde dat er nog een rekening lag van de bouwer van het uurwerk in de kerktoren ad 687 gulden Ze had dit opgelost door de man een obligatie te geven, met andere woorden: 'mag ik even vangen'. De financiële beerpoot werd nog groter.

Niets bleef geheim, dat was te merken, want twaalf Brummenaren ondertekenden een volgend rekwest om de Arnhemse gedeputeerden tot actie te bewegen, zeker omdat Swarthoff ondertussen startte met de inning van de diverse belastingen. De rekwestranten wilden van de Arnhemmers weten of hij wel de juiste bedragen had vastgesteld. De gedeputeerden hadden er geen moeite mee die te geven. Zo bleek onder andere dat Swarthoff de inning van de redemptie pachtte voor 940 gulden per jaar.

In het najaar van 1705 werd het onrustig in Brummen. De ambtsjonkers, die sinds de zomer op reces waren, voelden het nu beter aan. De heren besloten dan ook om de aanstaande uitzetting van de redemptie aan de zettters over te laten en hun heil in de stadswoningen te zoeken.

adel in nood

In maart 1706 kwamen de ambtsjonkers weer bijeen in de herberg van Cromhout. De bedoeling was de zettters te (ver)horen en de uitzetting van de 500e penning te regelen. Echter het leeuwendeel van hen kwam niet opdagen. Ze waren of ziek of lieten niets van zich horen. De zettters voelden de stemming beter aan dan de jonkers. Het ambtsjonkercollege liet zich niet uit het veld slaan en trachtte nu zonder zettters de uitzetting te regelen. De heren werden echter ruw onderbroken, toen

een woedende menigte gewapend met stokken de herberg bestormde. Geheel overdonderd moesten zij gelaten toelaten dat hun overleg nu werd gedomineerd door krijsende en met stokken bewapende dorpelingen. De woordvoerders onder hen kregen en eisten inzage in de oude cedullen. En die waren er nu net niet. De jonkers konden alleen het exemplaar uit 1657 tonen. Daar nam de menigte geen genoegen mee, want jonker Van Wijnbergen had volgens hen onlangs nog een cedul uit 1676 getoond. Zonodig moest dat cedul maar opgehaald worden, al lag het in Arnhem.

De woede van de dorpelingen gold echter niet zo zeer de jonkers. De schuld van alle problemen lag bij Swarthoff, die gevlucht zou zijn achter de veilige muren van het nabijgelegen kasteel De Engelenburg, zo ging het gerucht.

Met het cedul uit 1676 en een aanwezige Swarthoff zou men er snel uit zijn, want voor de dorpelingen stond nu wel vast dat de ontvanger hen jaren teveel belasting had laten betalen. Maar Swarthoff kwam niet en het werd dan ook een lange en benauwde avond voor de jonkers. Buiten een woedende menigte, zo'n veertig personen, die vastbesloten waren hun gelijk te krijgen, en binnen wachtende woordvoerders. De menigte buiten deed zich tegoed aan de nodige alcohol; de sfeer werd grimmiger. Hoog tijd te handelen. Tussen twee bedsteden, uit het zicht, werd snel een briefje geschreven. Een van de knechten van de in noodverkerenden werd de opdracht gegeven het met spoed in Arnhem te bezorgen. Zo ging men de nacht in, terwijl de opgewonden menigte buiten steeds luidruchtiger werd. Voor de jonkers zat er niets anders op dan afwachten.

De volgende werden de ambtsjonkers gewekt door een kreet dat men de herberg uit mocht. De gijzeling was voorbij. Er zouden soldaten op weg zijn, die inderdaad even later arriveerden. De dorpelingen namen haastig de benen, waarbij nog enkele waarschuwingsschoten werden gelost. Zonder bloedvergieten werden tien raddraaiers gevangen genomen en afgevoerd naar Arnhem. De Brummense Opstand was voorbij. Niet dat het rustig zou worden.

de onrust blijft aan

Het verhoor van de gevangen genomen Brummensen leverde weinig op. Ook zij zochten een zondebok, natuurlijk

Kasteel 'De Engelenburg' ca 1730. Coll. Willem Reusink

Swarthoff, maar ook de ambtsjonkers zelf waren schuldig aan het gebeuren. De richter nam dit serieus en liet het ambtsjonkercollege weten dat beweerd werd, dat de jonkers hen tot hun gedrag aan hadden gezet. Dit werd 30 maart 1706 met klem tegengesproken.

In april lieten de nu achttien gevangenen weten dat zij geen advocaat hadden, dus werd er een aangewezen de dorpelingen te verdedigen. Ondertussen zat men in Brummen niet stil, er kwam een 'petitiebeweging' en niet zonder succes. Het Hof ontving een brief waarin de dorpelingen hun excuus aanboden en gratie verzochten voor de gevangenen. De Arnhemse bestuurders zagen wellicht in dat genade voor recht wellicht meer zoden aan de dijk zou zetten dan hard optreden en verleenden het gevraagde. Wel meende men een voorbeeld te moeten stellen. Op 7 mei 1706 moesten vier van de voornaamste raddraaiers in de kamer van het Hof komen, blootsvoets, met ontbloot hoofd en op hun knieën ootmoedig om vergiffenis vragen voor wat zij de Jonkers, de Hoge Overheid en 'God en Justitie' hadden aangedaan. Dit moest genoeg zijn, zo zal men in Arnhem hebben gedacht.

Het bleef echter gisten in Brummen. Toen de schout, Volcker Toll, de uitspraak van het Hof voorlas, werd het vonnis uit zijn hand gegrist. Ook de onderschout, die tevens als koster fungeerde, zat het niet mee. Toen hij de executies - in beslagname - van goederen voor wilde lezen, werd hem dat belet. Ook met het opmaken van de rekeningen van de kerkegoederen wilde het maar niet vlotten. Trouwens, welke goederen bezat de kerk?

Langzaam bedaarde de onrust. Swarthoff waande zich weer veilig en durfde het aan om op 20 april de vergadering van de ambtsjonkers te bezoeken. Hij deelde mee zijn uiterste best te doen om rekeningen en kwitanties te verkrijgen, maar hij had meer tijd nodig. De ambtsjonkers konden niet anders dan toegeven. Ook de familie Umbgrove vroeg en kreeg uitstel voor het overleggen van diverse bewijsstukken. Schijnbaar was de angst voor de opstandige dorpelingen aan het wegebben en kon alles weer op de bekende lange baan worden geschoven.

Het was duidelijk dat men het vertrouwen in Arnhem in Swarthoff kwijt was, want bij de verpachting van vijf speciën en andere middelen, zoals moutcijs, werd dat nu aan herbergier Cromhout en Jan Reijndershof gegund. Deze namen de zaak voortvarend op en eisten een cedul van Swarthoff. Zij wisten zich hierbij gesteund door de staten. Niet dat dit hielp, want bij het innen in augustus 1706 en april 1707 ondervonden ook zij tegenwerking. Ook de inning van de 500e penning verliep niet zonder problemen. Gewoontegetrouw kwamen de zettters niet opdagen. Pas toen de staten dreigden met een boete van tien herenponden per persoon kwamen zij alsnog assisteren.

In juli 1707 moest Arnhem de ambtsjonkers eraan herinneren dat zij nog niets ontvangen hadden. Pas na enig aandringen werd vergaderd over deze kwestie. Brummen werd nu rustig, zoals vanouds, waar nu herbergier Cromhout tevens als

substituut-ontvanger zou gaan functioneren. Hij kweet zich beter van zijn taak dan zijn voorganger. Na hem zou de functie van substituut-ontvanger tot 1795 in de familie blijven. Met Swarthoff daarentegen had menigeen nog een appeltje te schillen. Bijvoorbeeld de weduwe van brigadier Van Eck: Swarthoff zou haar teveel gerekend hebben bij de verponding. Anderen spanden civiele zaken aan, zoals de Commandeur van St. Jan in Arnhem. De kwestie Swarthoff zou nog jaren slepende blijven. Zelfs na zijn dood (1709) moesten zijn erfgenamen zich nog verdedigen voor de staten, voor het laatst op 16 maart 1712.

conclusie

Door de politieke situatie in Gelderland - de strijd tussen Oude en Nieuwe Plooi - zou op het platteland van de Veluwe het ongenoegen over de controle en inning van de belastingen naar buiten komen. Hier en daar leidde dat tot kleine botsingen. Dat het in Brummen tot een opstand kwam, had weliswaar met deze kwestie te doen, maar nog meer door het openen van een financiële beerput. De net aangetreden ambtsjonkers wilden die onderzoeken, maar moesten ondervinden dat dit door ontbrekende en gebrekkige administratie en door niet meewerkende functionarissen moeizaam verliep. De schuld kwam te liggen bij de substituut-ontvanger Jan Swarthoff. Het proces van opheldering verliep langzaam - te langzaam - zodat de gemoederen in Brummen hoog opliepen. Men eiste gerechtigheid en opheldering van de ambtsjonkers, maar nog meer van Swarthoff, waarbij de verhitte dorpelingen tot gijzeling van de jonkers overgingen. De schuldige wist te ontkomen. Pas na enige tijd keerde de rust weer.

De Brummense Opstand ontstond dus deels door toevalsfactoren. Indien de ambtsjonkers gewoon door waren gegaan op de oude voet had wellicht niemand in Brummen beseft dat er een financiële beerput was. Echter net als nu komt financieel wanbeheer vroeg of laat onder de aandacht van het grote publiek en vallen er koppen.

Te constateren is dat na de opstand er meer lijn kwam in het beheer van de lokale kas. Dat was algemeen in de achttiende eeuw, al moest het normale staatsbestel nog haar beslag krijgen.

Noten:

- [1] Vgl. E. de Jonge, "De regering ten plattenlande". De Veluwse ambtsjonkers: hun opkomst en de verwerving van adellijke hegemonie' in: *Bijdragen en Mededelingen Gelre (BMG)* XCVIII (2007) 51-66.
- [2] [2] S. Haack, 'De plooiërijen, in het bijzonder in het kwartier van Veluwe' in: *BMG* XI (1908), 69-115.

- [3] A.H. Wertheim-Gijse Weenink, *Democratische bewegingen in Gelderland 1672-1795* (Amsterdam 1975) 35-89.
- [4] Wertheim-Gijse Weenink, *Democratische bewegingen*, 38, S.W. Verstegen, *Gegoede ingezetenen. Jonkers en geërfden op de Veluwe tijdens Ancien Régime, Revolutie en Restauratie (1650-1830)* (Zutphen 1990) 92-95 en P. van Wissing, 'Stad op drift: politiek tussen 1700 en 1815' in: F. Keeverling Buisman e.a. (red), *Arnhem van 1700 tot 1900* (Utrecht 2009) 54-91.
- [5] Daar waar geen bron staat zijn dat respectievelijk Regionaal archief Zutphen, Oud-archief Brummen, invnr. 1, 6, 11, 12 en 48 en Het Gelders Archief, archief van de Staten van het Kwartier van Veluwe, invnr. 56.
- [6] Volgens Verstegen was dat niet het geval en inden de jonkers en hun substituut-ontvangers, maar op grond van diverse archivalia blijkt dat de indirecte belastingen (accijnzen) veelal verpacht werden. Bron: als 2 en 5.
- [7] Wissing, 'Stad op drift', 61.
- [8] Verstegen, *Gegoede ingezetenen*, 91-95 en E. de Jonge, 'De Veluwse ambtsjonkers en de lokale financiën' in: *Nieuwsbulletin Felua XXIII*, nr. 1 (april 2008) 1-15.
- [9] M.A.M. Franken, *Dienaar van Oranje. Andries Schimmelpenninck van der Oye 1705-1776. Een politieke en bestuurlijke levensbeschrijving van een Gelders luitenant-stadhouder* (Zutphen 2002).
- [10] Gijsbert Schimmelpenninck van der Oye tot Hunderen overleed 1691 zonder nakomelingen evenals Alexander Schimmelpenninck van der Oye tot Voorstonden in 1694. Pas in 1710 admitteerde er weer een Schimmelpenninck van der Oye als ambtsjonker in Brummen. Lucas Willem van Essen tot Helbergen overleed 1701; zijn zoon Karel admitteerde pas in 1717 in Brummen. De familie Hous tot Rees stierf uit voor 1697 evenals Van Raesfeldt tot Westenberg in 1670. Casijn van Hell tot de Wiltbaan zou pas in 1702 voor het eerst in het Brummense college admitteren. Bron: W.J. Baron d'Ablaing van Giessenburg, *De ridderschap van Veluwe of geschiedenis der Veluwsche jonkers* ('s Gravenhage 1859).
- [11] De Jonge, 'De Veluwse ambtsjonkers', 1-15. Zie ook de bijlage: Lijst Brummense ambtsjonkers.

Lijst van Brummense ambtsjonkers

- 1592-1595: Johan van Arnhem, als richter
- 1592-1598: Evert van Meeckeren
- 1592-1605: Jacob Schimmelpenninck van der Oye
- 1592-1598: Gijsbert van Wisch
- 1595-1598: Henrick Bosshoff
- 1596-1622: Johan van Golsteijn (1618-1622: als richter)
- 1605-1622: Hendrik Boshoff Hermansz
- 1618-1666: Alexander Schimmelpenninck van der Oye tot Voorstonden
- 1624: Philip van Vorstenburch, als verwalter-richter
- 1625-1628: Carl Bentinck, als verwalter-richter
- 1624-1626: Willem van Golsteijn
- 1627-1661: Conraad van Houss tot Rees
- 1628-1637: Rogier Bushoff

- 1630-1637: Hendrick van Essen, (ook als richter)
- 1633-1667: Hendrik van Essen (Lucasz) tot Cortenoever (later: 'tot Helbergen')
- 1652-1681: Gerrit Casijn van der Hell tot de Wiltbaan
- 1652-1670: Frederick van Essen tot Langelaar, als richter
- 1652-1694: Alexander Schimmelpenninck van der Oye tot Engelenburg
- 1652-1666: Derck van Raesfeldt tot Westenburg
- 1652-1664: Rudolf Boshoff tot Coldenhave
- 1652-1660: Anthonis van Lynden tot Sinderen
- 1661-1664, 1678-1701: Lucas Willem van Essen tot Helbergen
- 1662-1670, 1683-1687: Alexander Schimmelpenninck van der Oye, commandeur te Leiden/rekenmeester
- 1662-1679: Adolph van Hous tot Rees
- 1665-1666: Gijsbert Schimmelpenninck van der Oye tot Hunderen
- 1670-1700: Johan van Arnhem, heer van Rozendaal, als richter
- 1676-1685: Gooswijn Johan van Raesfeldt tot Westenburg
- 1681-1685: Adriaan Schimmelpenninck van der Oye tot Voorstonden
- 1681-1724: Albert van Delen tot Bockhorst en Spankeren, heer van Maurik
- 1681-1683: Gerrit Casijn van der Hell (onzeker)
- 1685: Johan Bentinck tot Aa (idem)
- 1687: Alphert Schimmelpenninck van der Oye
- 1699-1711: Hessel van Lawick tot Heukelom
- 1701-1704: Johan Elbert van Middachten
- 1702-1715: Willem van Haersolthe, als richter
- 1702-1724: Casijn van der Hell tot de Wildbaan en Clarenbeek, raad van het vorstendom Gelre
- 1702-1729: Wilt Gerrit Jan van Broeckhuijsen tot de Gelderse Toren, raad en rekenmeester van het vorstendom Gelre
- 1703: Adriaen Schimmelpenninck van der Oye tot Hunderen
- 1709-1724: Alexander Schimmelpenninck van der Oye tot Holthuysen, Voorstonden en Ruurlo
- 1717-1727: Godert Adriaan van Rheede, als richter
- 1717-1721: Gerrit Casijn van der Hell
- 1717-1756: Karel van Essen tot Helbergen en Schaffelaar
- 1723-1739: Dithmar van Wijnbergen tot de Pollen
- 1725-1741: Johan van Lawick tot Kortenberg
- 1727-1762: Hendrik Frederik Schimmelpenninck van der Oye
- 1729-1767: Frans Alexander Schimmelpenninck van der Oye tot Voorstonden
- 1729: Lubbert Adolph Torck, als richter
- 1730-1776: Andries Schimmelpenninck van der Oye tot de Pollen
- 1731-...: Alexander van Dedem, als richter
- 1733: Alexander Schimmelpenninck van der Oye tot Voorstonden

- 1750-1751: Willem Jan van Dedem, heer van Maurik en Hoevelaken
 1758-1782: Heilwig Derk van Lynden tot Onstein en Lantfort
 1760-1773: Lucas Willem van Essen tot Helbergen, Schaffelaar en Addenbroek
 1763: Alexander Diederik van Spaen tot Billoen, als verwalter-richter
 1764-1789: Jacob Willem van Eck tot Overbeek
 1765: Anthony George van Eck tot Nergena, als verwalter-richter
 1770-1795: Willem Anne Schimmelpenninck van der Oye tot de beide Pollen en Nijenbeek
 1770-1779: Alexander Schimmelpenninck van der Oye tot Voorstonden
 1774-1795: Gerrit Dithmar Schimmelpenninck van der Oye
 1775: Goossen Geurt Bentinck, als richter
 1778-1795: Jan Karel baron van Eck
 1779-1789: Gerrit Carel van Spaen tot Voorstonden
 1783: Willem van Haersolthe tot Yrst, als richter
 1787: Godert van Rheede tot Parkeler, als richter
 1791: Willem Anne Schimmelpenninck van der Oye, als richter.

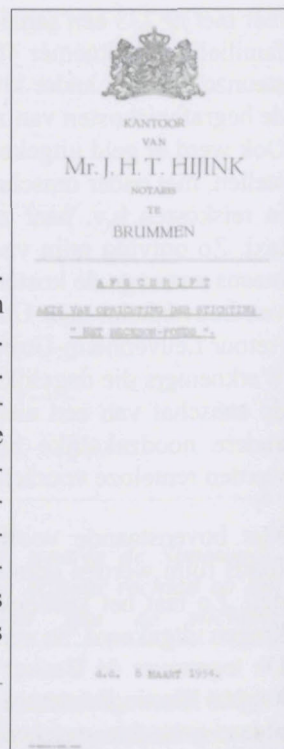
Evert de Jonge

De Becker's Sons (deel 3)

het Beckson (Sociaal) Fonds

Op 8 maart 1954 werd ten overstaan van notaris Mr. Johan Hendrik Tobias Hijink te Brummen de acte van oprichting der Stichting "Het Beckson-Fonds" verleden. Zoals dat hoort waren de comparanten de notaris bekend. Het waren: Hermannes van Dijk, directeur der N.V. Fijnmechanische Industrie Becker's Sons te Brummen; de heer Cornelis Adriaan Jacobus Lugthart, chef-boekhouder der genoemde NV; de heren Gerrit Jan Wasink, voorman; Andries Roelof Blok, directeur; Gijsbertus van Hierden, justeerder en Bernardus Cornelis Vrugink, voorman. Laatstgenoemde Berend Vrugink was van 1934 tot aan het faillissement in 1982 bij Becker's Sons/Simmonds Precision/BMF in dienst.

Omslag van de oprichtingsacte van het Beckson Fonds in 1954. (Regionaal Archief Zutphen).

Bij de oprichting van het Beckson-Fonds werd door de NV (het voor die tijd forse bedrag van) fl 20.000,00 als beginvermogen in de kas gestort. Het Fonds had "tot doel bij ziekte, ongeval en andere gevallen, waarin zich bijzondere moeilijkheden voordoen, bijstand te verlenen aan werknemers van de NV Fijnmechanische Industrie Becker's Sons."

Daarnaast doneerden de oprichters een bedrag ad fl 14.526,57 aan het Fonds dat bestond uit bijdragen van werknemers. De oprichters hadden dit 'voorlopig' fonds tussen 1 januari en 8 maart tijdelijk beheerd. Er werd een Raad van Beheer ingesteld die bestond uit zes personen en de voorzitter was één der directeuren van de Vennootschap. De penningmeester en één lid werden door het Bestuur van de Vennootschap aangewezen en drie leden werden gekozen door en uit de werknemers (verkiesbaar kon je pas worden als je langer dan vijf jaar in dienst was bij Becker's Sons).

Wat hadden nu de personeelsleden van de Becker's Sons voor voordelen van dit fonds? De verstrekkingen waren zeer divers. Zo werd er in 1954 in de eerste week van het bestaan van het fonds een bedrag van f 25,00 uitgekeerd aan een werknemer als bijdrage in de kosten van een baby-uitzet. De namen van de werknemers werden in het kasboek vermeld met hun personeelsnummer. Zo kreeg de werknemer met nr 235 een aanzienlijk bedrag als bijdrage in de begrafenis kosten van een familielid. Werknemer 405 kreeg fl 3,33 als tegemoetkoming in de aanschaf van steunzolen! Een ander kreeg later dit jaar een bedrag van fl 78,00 als bijdrage in de begrafenis kosten van zijn kind

Ook werd er geld uitgekeerd voor de aanschaf van brillen, kunstgebitten, hoortoe- stellen, niet nader omschreven protheses, etc. Verder waren er tegemoetkomingen in reiskosten b.v. naar ziekenhuizen buiten de regio en specialistenbezoek per taxi. Zo ontving mijn vader (nr 361) in december 1957 een bedrag van fl 64,80 ineens vanwege de kosten die mijn ouders maakten, omdat ze drie maal per week van Leuvenheim naar Utrecht reisden, waar mijn broer in het ziekenhuis verbleef (retour Leuvenheim-Utrecht per bus van GTW en NBM fl 5,40).

Werknemers die dagelijks van en naar het werk fietsten, kregen een voorschot bij de aanschaf van een nieuw rijwiel. Ook voor de aanschaf van wasmachines en andere noodzakelijke huishoudelijke apparatuur (waaronder een kolenhaard!) werden renteloze voorschotten verstrekt.

Met bovenstaande voorbeelden wordt duidelijk dat de doelstellingen van het fonds ruim werden geïnterpreteerd en dat de beheerders zich zeer sociaal opstelden. Zo laat het kasboek zien dat in 1958 diverse werknemers kleine bedragen kregen uitgekeerd "in verband met zeer geringe inkomsten".

De tegenover de Becker's Sons gehuisveste kruidenier Hendrik Wunderink (nu kapper Martie Bouwmeester) diende verzamelnota's in (betroffen waarschijnlijk aldaar gekochte geschenken voor jubilea of dergelijke) en een oud-werknemer

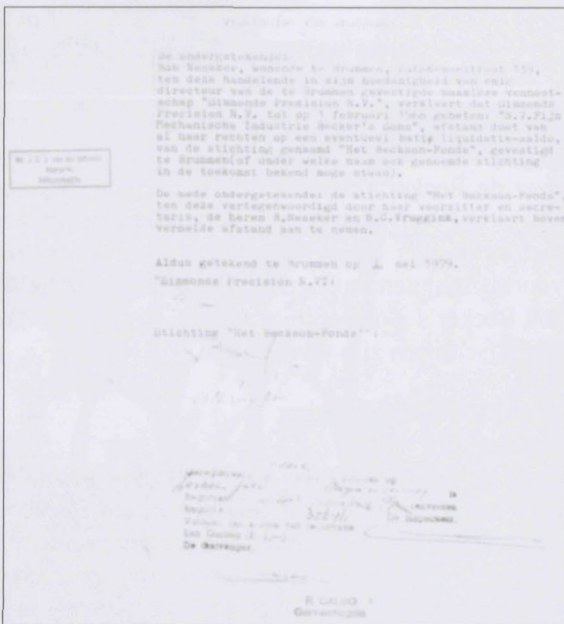
kreeg een vergoeding voor de aanschaf van een invalidenwagentje.
Tot zover de greep uit het kasboek.

Op 18 juli 1979 ging het Beckson Fonds over in de Stichting Bijstandsfonds Simmonds en werd bij notaris Mr. Johannes Cornelis Jacobus van der Brugge te Brummen een nieuwe stichtingsacte opgesteld in tegenwoordigheid van de heren Luppó Adriaan Hoen, vertegenwoordiger; Johann Friedrich Geerken, chef-planning en Bernardus Cornelis Vrugink, werkmeester.
Verschil met het Beckson Fonds was dat de doelstellingen nog wat uitgebreider werden en dat het nieuwe fonds gold voor alle werknemers van alle Simmonds-filialen.

Op 28 juni 1982 werd het fonds definitief opgeheven. In het bestuur was Berend Vrugink opgevolgd door zijn (achter)naamgenoot Henk (Hendrikus Jacobus), welke laatste als bewaarder werd benoemd.

Bij het voornemen tot ontbinding van de Stichting Bijstandsfonds Simmonds op 21 december 1981 bestond het bestuur uit de heren Hoen, Vrugink, Geerken, Bloemen, Klein Nagelvoort, Slings en Jager en zij besloten overeenkomstig de statuten de ontbinding af te handelen. Dat hield in dat het liquidatiesaldo ad fl 108.126,02 verdeeld kon worden over de 171 nog overgebleven deelnemers. De bepaling in de statuten dat de NV Fijnmechanische Industrie Becker's Sons recht had op terugstorting van het beginkapitaal (destijds fl 20.000,00) werd door Simmonds in een verklaring van afstand herroepen. Net op tijd! Want zo konden de nieuwe eigenaren van de BMF geen aanspraak maken op deze gelden. In oktober 1982 zou de BMF het faillissement aanvragen.

De deelnemers in het fonds ontvingen medio 1982 ieder een bedrag van fl 632,32 en het jongste bestuurslid mocht de complete administratie mee naar huis nemen

Verklaring van afstand, waarin de Simmonds-directie afstand doet van al haar rechten op een eventueel liquidatiesaldo van de stichting

Blikken wandschild ter gelegenheid van het 5-jarig bestaan van de Beckson Wandel Club. (Collectie Henk Phielix).

met de opdracht alles dertig jaar te bewaren. Daarvan heeft hij zich ten volle gekwetend, totdat ik in de zomer van 2012 op het onzalige idee kwam een artikel over de Becker's Sons te schrijven. Alle bewaard gebleven bescheiden van het Beckson-Fonds werden van de zolder gehaald en mij ter hand gesteld. In overleg met bewaarder Henk Vrugink en het toenmalig bestuurslid Dolf Klein Nagelvoort is besloten de documenten betreffende het Beckson-Fonds toe te voegen aan het Becker's Sons-archief in het Regionaal Archief te Zutphen. Bijbehorende bankafschriften zijn vernietigd.

de personeelsvereniging

De personeelsvereniging van de Becker's Sons werd officieel pas in 1953 opgericht, maar al sinds 1931 bestond er een Beckson Wandel Club. Personeelsleden en hun gezinsleden konden hier lid van worden. Deze club deed overal in de omgeving mee aan wandeltochten en organiseerde ook zelf verscheidene wandelevenementen. De Beckson Wandel Club heeft tot in de jaren zeventig bestaan.

Na de Tweede Wereldoorlog bloeide het verenigingsleven weer op en ik denk dat het saamhorigheidsgevoel of 'familiegevoel' dat de Becker's Sons-directie voor ogen had, mede bepalend was voor het oprichten van eigen 'clubjes'. Zo ontstond er in 1955 een vast toneelgroepje, er werd in afdelingsverband gevoetbald in een kleine bedrijfscompetitie. Er ontstond een bridgeclub, een klaverjascompetitie, een sjoelclub, een dam- en schaakclub, een tafeltennisclub, een volksdansclub, een schietclub en het Beckson- mannenkoor (waaruit later het nu nog bestaande

Onderste foto: De Beckson Wandel Club tijdens de avondvierdaagse 1960 in Zutphen. (Collectie Bertus Straalman).

Brummens Mannenkoor zou voortkomen). Al deze activiteiten werden gebundeld in de personeelsvereniging en deze had in de ruime kantine het mooiste 'clubhuis' dat men zich kon wensen.

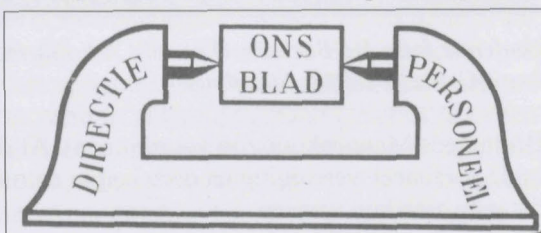

De Beckson-toneelclub die t.g.v. de opening van de nieuwe kantine een blijspel opvoerde. Achteraan links Henk van der Velde; achteraan rechts Auke Marsman. Middelste rij links Leida Leether-Reusink. Vooraan links Rob Harmsen; vooraan rechts kantinebaas Jo Best. (Collectie Ritzo Holtman).

Onderdeel van de personeelsvereniging waren ook de Beckson Wandel Club en de Beckson Reis Vereniging.

‘Tussen de Centers’

In het voorjaar van 1955 verscheen het eerste personeelsblad, dat de activiteiten van de personeelsvereniging mede moest ondersteunen. De naam ‘Tussen de Centers’ werd bedacht door de heer H. Duchenne van de Transportploeg en refereert aan de klempunten in een draaibank, waarmee een te draaien product precies in het midden wordt gehouden. Het personeelsblad was dan ook bedoeld als een verbinding tussen directie en personeel. Het blad zou een centrale positie in moeten nemen (zie afbeelding).

In de eerste personeelsbladen staan mededelingen van de directie, van de redactie, van de personeelsvereniging en de 'personalia van de wieg tot het graf'. Zo bleef iedere Becker's Sons-werknemer op de hoogte van de gezinsomstandigheden van zijn (niet directe) collega. In de tweede uitgave van 1955 staat een plattegrond van de Becker's Sonsgebouwen, zoals het er na de nieuwbouw uit zal zien.

Ook een succesrubriek in 'Tussen de Centers' was de 'Ideeënbus'. Werknemers konden ideeën aandragen, waardoor de productie sneller, schoner of plezieriger of kostenbesparend kon verlopen. Er werd ruimschoots gebruik gemaakt van deze ideeënbus, die regelmatig bedragen tussen fl 2,50 en fl 25,00 uitkeerde voor een toegepast idee. Uitzonderingen van fl 100,00 en fl 200,00 kwamen ook sporadisch voor en zullen ongetwijfeld meerdere werknemers gestimuleerd hebben ook een idee in te leveren.

Enkele grepen uit een paar personeelsbladen. Te beginnen met oktober 1956.

Op 14 juli vertrokken er 's morgens tegen zes uur drie bussen uit Brummen met Becker's Sons-medewerkers richting Maastricht. Het uitstapje was georganiseerd door de personeelvereniging en de Beckson Reis Vereniging en ging via een koffiestop in Arcen naar de ENCI en de Spinxfabrieken in Maastricht. De schrijver van het reisverslag (4 pagina's) is lyrisch over de rondleiding in de Sphinxfabrieken en zegt over het productieproces: "als je het niet zelf ziet, kun je je bijna niet voorstellen, dat mensen dit (tempo) kunnen volhouden!"

Na een diner in Arcen op de terugweg was men om 11 uur 's avonds weer terug in Brummen.

In dezelfde uitgave het winterprogramma van de personeelsvereniging met op 20 en 27 oktober cabaretavonden, op 24 november een film en op 1 december het St. Nicolaasfeest voor de kinderen van de medewerkers. Op 12, 19 en 26 januari toneelavonden, 16 en 23 februari cabaret (van eigen krachten!) en op 16 maart uitvoering van het Beckson Mannenkoor. Voor de cabaretavonden betalen leden een toegangsprijs van fl 0,50 en niet-leden fl 1,50.

Er is bal na met de Reukers-Hamer-band (t.w. Martie Reukers, accordeon en Henne Hamer, slagwerk). Alle avonden zijn in de kantine.

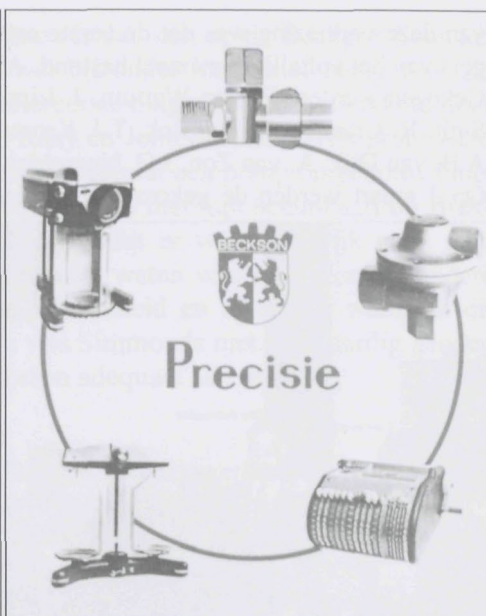
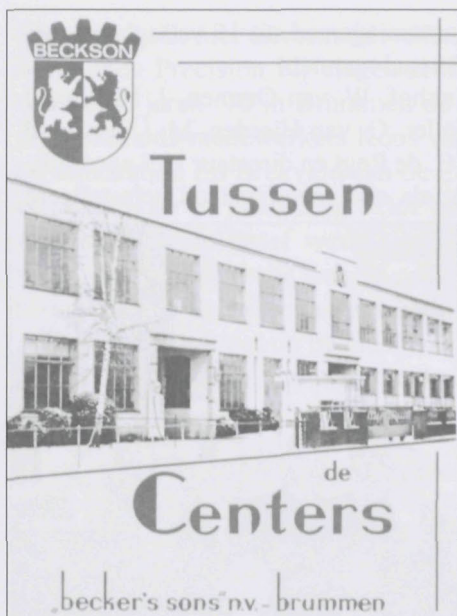
Dan de uitgave van maart 1962, die opent met een verslag van het 25-jarig jubileum van voorman Cornelis Pas, die op 27 december 1937 in dienst was getreden als 'emballeur' oftewel: inpakker. "De heer H. van Dijk biedt aan mevrouw Pas een prachtige bloemenmand aan. De heer Pas, van beroep inpakker, blijkt moeite te hebben met het uitpakken van het goed verpakte horloge (WR: alle 25-jarige jubilarissen kregen destijds een gouden horloge met inscriptie). Het wordt met zichtbare vreugde door hem, zijn vrouw en zijn dochter bekeken. Daarna gaat het horloge van hand tot hand."

Foto ter gelegenheid van het jubileum van Cornelis Pas. Achter de tafel zittend van links naar rechts: dochter Corrie Pas, Tineke Jansen ?, mevrouw Pas, Ans van der Loef ? en de jubilaris. Verder medewerkers van de afdeling Verkoop, de afdeling Expeditie (waar Pas voorman was) en garage-medewerkers. Van links naar rechts staand: Kees van der Weerden, Dhr Woudhuizen, Marten Groenendijk, Jopie Ledeboer, Dhr Brinkman, Jettie Welling ?, Jaap Kooy, Evert Marsman en Theo de Brouwer. (Foto uit bezit Corrie Klaassen-Pas)

De dochter van Cornelis Pas was meer dan tien jaar telefoniste bij de Becker's Sons. De tegenwoordig in Ruurlo wonende Corrie kreeg van menig werknemer vleiende opmerkingen te horen als ze wel eens door de fabriekshallen liep en er waren er verschillende die een oogje op haar hadden. Zo vertelde oud-Becker's Sons-medewerker Jan Bloemendaal (oud-Vordenaar, oud-boekhandelaar, globetrotter en nu wonend in de voormalige DDR) mij een tijd geleden 'dat hij toch wel 'een pöösken onmundig verliefd' was geweest op de blonde telefoniste en dat alleen haar omroepstem hem al warme gedachten bezorgde'!!

In 1966 kreeg 'Tussen de Centers' een nieuw omslag (zie volgende pagina). De inhoud werd er echter niet sprankelender op. In de beginjaren deden de diverse redactieleden nog wel oproepen aan de Becker's Sons-medewerkers om kopij in te sturen, maar het resultaat was nooit overweldigend en op het laatst praktisch nihil. Wat in de nieuwe opzet wel bleef, was de rubriek over personalia.

Zo lezen we dat directeur H. van Dijk in 1966 in het huwelijksbootje stapte met mej. M. Meerstadt. Ook was het in de loop der jaren gewoonte geworden om via deze rubriek nieuwe werknemers te introduceren en te vermelden wie het bedrijf hadden verlaten.

de ondernemingsraad

Eind jaren vijftig gingen er (voornamelijk vanuit de vakbonden) stemmen op om in alle bedrijven een ondernemingsraad in te stellen. Op 7 juni 1950 had de Staatscourant al gepubliceerd over de WOR (Wet op de Ondernemings Raden). Er was een wetsontwerp en de wet zou op een nader te bepalen datum ingaan. Veel bedrijven zorgden echter dat er voor de officiële ingangsdatum in hun bedrijf een ondernemingsraad was ingesteld. Voor zo ver ik op dit moment heb kunnen achterhalen, begon men op de Becker's Sons in 1957 met de voorbereidingen hiertoe. Op 5 februari 1958 waren er binnen het bedrijf verkiezingen voor de eerste ondernemingsraad en werd een voorlopig goedgekeurd reglement O.R. gepresenteerd. De werknemers gingen in volgorde van personeelsnummer stemmen. Om acht uur stemden de werknemers met de nummers 0-25 en daarna de nummers 26-50, etc. De diverse vakbonden hadden een aantal zetels toegewezen gekregen. Het personeel was in zes groepen verdeeld, die allen vertegenwoordigers konden kiezen. Van de 491 personeelsleden stemden er 481 (98%). In totaal waren er 8 ongeldige stemmen en 13 personeelsleden stemden blanco. Resultaat

van deze verkiezing was dat de eerste ondernemingsraad uit 15 vertegenwoordigers van het voltallig personeel bestond. Allemaal mannen!

Gekozen werden: B. van Wattum, J. Lippinkhof, W. van Ommen, J. Mellink, J. Smit, R. Craanen, R. Reusink, T.J. Kronmöller, G. van Hierden, M. Uiterweerd, A.B. van Dijk, A. van Zon, J.G. Nusselder, C. de Regt en directeur H. Lagendijk.

Op 3 maart werden de gekozenen officieel als ondernemingsraad geïnstalleerd.

Bij de installatie was de Algemene Metaal Bewerders Bond vertegenwoordigd door de heer Van den Berg en de Katholieke Arbeiders Bond door de heer Hagen. Namens de Becker's Sons heette de heer Ir. A.R. Blok iedereen welkom. De heer Blok gaf een uiteenzetting van de taken van de O.R. en vermeldde de activiteiten van Becker's Sons op de (internationale) markt. Ook riep hij op tot "harder en efficiënter werken" en verklaarde aan het eind van zijn toespraak de O.R. als geïnstalleerd. Daarna voerden de vakbondsafgevaardigden het woord en werd de bijeenkomst na het slot- en dankwoord van de heer Blok beëindigd.

Tot slot nog een anekdote:

Samen met directeur De Leeuw gingen we naar Brabant om in een bedrijf een machine te bekijken die de Becker's Sons eventueel zou willen aanschaffen. Na het bezoek aan het betreffende bedrijf zei De Leeuw in de auto: "Zo, en dan gaan we nu eens even een lekker hapje eten!"

Ik had al een voorstelling van een chique restaurant. Het werd echter een cafetaria. Kregen we een zak patat met twee kroketten!

Een feit dat ik niet onvermeld willen laten is dat men op de Becker's Sons i.c. Simmonds Precision bij vlagen toch wel bijzonder innovatief bezig was. Zo werd eind jaren '70 in Brummen de allereerste magneetkaart ontwikkeld door de Simmonds-medewerkers Koos van Raay en John Smulders. Als proef werd bij tankstation Ep Brekveld aan de Zutphensestraat een pomp omgebouwd met een kaartlezer en konden de beide ontwikkelaars met hun betaalkaart bij Brekveld tanken. De proef werd afgebroken, omdat er waarschijnlijk geen geld meer voor beschikbaar was of omdat men te weten was gekomen dat andere bedrijven soortgelijke kaarten hadden ontwikkeld en al verder waren in dit proces. Mogelijk dat de beleidsmakers van Simmonds niet slagvaardig genoeg waren om dergelijke innovatieve processen adequaat aan te sturen.

En als allerlaatste:

In de jaren '50 en '60 kregen de Becker's Sons-medewerkers die in de fabriek werkten, elke dag een halve liter melk (op kosten van het bedrijf). Daarvoor werden 'contracten' afgesloten met Brummense melkhandelaren. Die mochten beurte- lings voor een periode van drie maanden de melk aan de fabriek leveren.

Jan Weustenenk, wiens vader melkboer was, meldde mij: "Mijn vader heeft er, naast Floor van Tilburg, nog melk – ter bestrijding van de kwalijke stoffen waar men mee werkte – mogen leveren voor het personeel (personeelsverstrekking).

Ook de drie straten aan de Voorster- weg (Julianalaan-Prins Bernhardlaan en Beatrixlaan) werden onder de melk- boeren verdeeld, waarbij mijn vader de Beatrixlaan bediende."

Hiermee wil ik deze serie van drie afle- veringen over de Becker's Sons beslui- ten. Op de volgende pagina nog wat plaatjes.

Voor wat deze afleveringen betreft dank ik degenen die mij van informatie en beeldmateriaal hebben voorzien. Waar geen herkomst van afbeeldingen is vermeld, betreft het materiaal uit eigen collectie.

Willem Reusink

*Melkboer Floor van Tilburg met zijn
onafscheidelijke alpinopetje.
Collectie Martie Bouwmeester.*

Asbak als geschenk bij jubilea met dover in de vorm van een remnaaf.

Hans Walgien van cafetaria 'De Beckson' heeft in zijn zaak een tweetal vitrines met attributen uit de voormalige Becker's Sonsfabrieken, waarvan hier een viertal afgebeeld.

Museum Wacht

"Alle specialismen onder één dak"

Restauratie

van alle voorkomende materialen en objecten

Calamiteiten

calamiteitenservice en maken van calamiteitenplannen

Transport

van museale objecten (Nationaal en Internationaal)

Reiniging en desinfectie

van collecties of objecten

Opslag

geklimatiseerd en beveiligd

Advies

mbt. brandbeveiliging en veiligheid

www.museumwacht.nl

Lian Brandsma
Uitvaartzorg

Voor een uitvaart met zorg

in Loenen, Eerbeek, Dieren e.o.

tel. 06 23 00 95 51

www.lianbrandsmauitvaartzorg.nl

Hier is nog ruimte voor uw advertentie